БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЁШ ЛЕНИНЧИ

Газета 1925 йил 8 февралдан чиқа бошлаган

1990 йил 13 сентябрь Пайшанба № 174 (13.610). Баҳоси 3 тийин.

• ЎЗБЕКИСТОН ЛКЁИ МАРКАЗИЙ ҚЎМИТАСИНИНГ БОШ НАШРИ •

Ингичка толали пахта етиштириш сермашаққат иш. Жарқўрғон ноҳиясидаги «Шарқ юлдузи» давлат хўжалиги деҳқонлари ҳам ана шундай сермашаққат ишни кўнгилдагидек уддалаб келишяпти. Бу йилги ҳосил ҳам меҳнатларига яраша бўлди. Ҳосилнинг 80 фоизини машиналар ёрдамида териб олиш кўзда тутилмоқда.

СУРАТДА: терим бошланиш олдидан хўжаликнинг бош агрономи А. Хуррамов теримчилар билан суҳбатлашмоқда.

И. ХЎЖАЕВ сурати. (ЎзТАГ).

СССР ОЛИЙ СОВЕТИНИНГ СЕССИЯСИДА

МОСКВА. (СИТА). СССР Олий Шўроси 11 сентябрда тўртинчи сессия рўзномасидаги асосий масалани — мамлакат халқ хўжалигини барқарорлаштиришга ҳамда бошқариладиган бозор иқтисодиётига ўтишга оид кечиктириб бўлмайдиган тадбирлар ҳақидаги масалани муҳокама қилишга киришди. Шу масала юзасидан, СССР вазирлар Кенгашининг Раиси Н. И. Рижковнинг маърузаси тингланди.

Ҳукумат бозор муносабатларига ўтишнинг туб-мўътадил нусхасини қаттиқ туриб ҳимоя қилмоқда, деди маърузачи. Иттифоқдош жумҳуриятларнинг суверенитетини, уларнинг тенглиги ва иқтисодий мустақиллигини тан олиш шу нусханинг негизидир. Иккинчи қоида ҳар бир жумҳурият иқтисодиёти самарали ишлашининг ва бирлашувни чуқурлаштиришнинг асоси сифатида бутуниттифоқ бозорини вужудга келтириш учун шарт-шароит яратишдан иборат.

Шундан кейин ҳукуматнинг деҳқончилик соҳасидаги бозор муносабатларини қарор топтиришга ёндашувлардаги фикрлари баён этилди. Биз деҳқон хўжаликларига, ерни хусусий мулкка айлантиришга ва уни ер банклари системаси орқали сотиб олиб ва сотишга ижозат беришга асосий эътибор қаратилган таклифларга қўшила олмаймиз, деди сўнгра СССР вазирлар Кенгашининг Раиси. Ҳукуматнинг фикрича, ҳозир ҳам, келгусида ҳам жамоа ва давлат хўжалигини мустақил деҳқон хўжалигига қарама-қарши қилиб қўймаслик керак. Ерда хўжалик юритиш шартларини танлаш ҳуқуқини деҳқоннинг ўзига бериш асосий масаладир.

Маъруза тамом бўлганидан кейин ҳукумат бошлиғи саволларга жавоб қайтара бошлади. Бироқ жойлардан ташланган кескин луқмалар анъанавий савол-жавоб тартибини бузди. Ўнлаб депутатлар микрофонлар ёнида туриб олишди, залда шовқин-сурон кучайди.

СССР Президенти М. С. Горбачев нутқ сўзлаб турган пайтдагина осойишталик бўлди. Шундан кейин мунозара янги куч билан авж олди.

Мажлис охирида мамлакат халқ хўжалигини барқарорлаштиришга ва бошқариладиган бозор иқтисодиётига ўтишга оид энг зарур чора-тадбирлар дастури ишлаб чиқилиши муносабати билан Олий Шўронинг топшириғини ҳукумат қандай бажарганлиги тўғрисида СССР вазирлар кенгашининг маърузасини маълумот учун қабул этишга қарор қилинди. Сессия шу масала юзасидан СССР Президентининг тақдимидан кейин унинг ўзи раҳбарлигида тайёрланган таклифлар ва бошқа материалларни Олий Шўронинг қўмиталарида ва палаталарнинг доимий комиссияларида, шунингдек иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятларнинг Олий Шўроларида, мухтор вилоятлар ва мухтор округларнинг қонун чиқарувчи органларида кўриб чиқилгач, Иттифоқ парламентининг ялпи мажлисида муҳокама қилишни мақсадга мувофиқ деб топди. Бу ишни ниҳоясига етказиш муддати — шу йилнинг 1 октябри, деб белгиланди.

Кечқурунги мажлисда Форс кўрфазидаги тангликнинг ривожланиши ҳамда Совет Иттифоқининг бу вазиятдаги ҳаракатлари тўғрисидаги, олий даражада Хельсинкида ўтказилган Совет—Америка учрашувларининг якунлари ҳақидаги масала, муҳокама қилинди. СССР Президентининг топшириғига биноан бу мавзуда СССР Президентлик Кенгашининг аъзоси, СССР ташқи ишлар вазири Э. А. Шеварднадзе сессияда ахборот берди.

Ҳаракат дастури ишлаб чиқилмоқда

Ўзбекистон касаба уюшмаларининг съезди

11 сентябрь куни Тошкентда Ўзбекистон Касаба уюшмаларининг навбатдан ташқари съезди иш бошлади.

Мамлакатимиз ва жумҳуриятимиз сиёсий, иқтисодий ҳамда ижтимоий ҳаётида рўй бераётган жуда катта ўзгаришлар ушбу анжуманнинг муддатидан илгари ўтказилишини тақозо этди. Бундай вазиятда касаба уюшмалари меҳнаткашлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш борасида ўз фаолиятининг ягона йўлини ишлаб чиқиш ниятидадирлар. Тармоқ касаба уюшмаларининг бўлиб ўтган съездларида саноат, қишлоқ хўжалиги, фан, маданият, ўқув муассасалари тармоқлари ходимларининг мустақил касаба уюшмалари тузилди. Бу галги жумҳурият съездида улар Ўзбекистон ССЖ Касаба уюшмалари федерациясига бирлашиш ниятидадирлар.

Делегатлар съезднинг раҳбар органларини сайладилар, кун тартибини тасдиқладилар. Ўзбекистон Касаба уюшмаларининг XIII ва XIV съездлари оралиғида. Ўзбекистон Касаба уюшмалари кенгашининг иши тўғрисидаги ҳисобот, ҳозирги шароитда жумҳурият Касаба уюшмалари кенгашининг фаолияти ва Ўзбекистон Касаба уюшмаларини янгилаш йўллари ҳақидаги маъруза муҳокамага қўйилган. Тафтиш комиссиясининг ҳисоботини эшитиш, дастурий ҳужжатларни, ташкилий масалаларни кўриб чиқиш назарда тутилган.

Съездда Ўзбекистон Касаба уюшмалари кенгашининг раиси Б. А. Алламуродов маъруза қилди.

Касаба уюшмалари жумҳуриятимизнинг энг кўп сонли жамоат ташкилоти бўлиб, унинг сафларида 7 миллиондан ортиқ киши бор. Меҳнаткашларнинг ижтимоий, иқтисодий ва маънавий манфаатларини ҳимоя қилишга даъват этилган касаба уюшмалари раҳбарликнинг марказлашуви ва маъмурий-буйруқбозлик усуллари юзага келган шароитда ўз вазифаларини тўла даражада бажара олмадилар. Улар бугунги кунда ўз зиммаларидаги вазифаларни қайтадан мушоҳада қилмоқдалар, мустақилликка эришиб, ташаббус билан ишлашни хоҳламоқдалар. Жумҳуриятимизда ва мамлакатимизда бутун иқтисодиётга ижтимоий йўналиш бериш зарурати пайдо бўлди, у инсонга юз буриши, одамларнинг эҳтиёж ва талабларини қондириши, аҳолининг кам таъминланган тоифаларига қатъий кафолатлар яратиши шарт бўлиб қолди. Ана шу ниҳоятда мураккаб масалаларни ҳал этишда касаба уюшмалари зиммасига катта вазифа юклатилади.

Бугунги кунда жумҳуриятимиздаги ҳар бир кишини ўткир муаммолар тўлқинлантирмоқда. Ўзбекистон табиий хом ашё ва меҳнат ресурсларига жуда ҳам бой. Шунга қарамай, у жон бошига ижтимоий маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича мамлакатда ўн иккинчи ўринни эгаллайди. Бизда аҳоли жон бошига миллий маҳсулот ишлаб чиқариш умумиттифоқ даражасидан икки баравар паст. Бунинг сабабларидан бири шундаки, жумҳуриятимиз узоқ вақт мобайнида мамлакатнинг хом ашё етказиб берувчи қуйруғига айланиб қолган эди.

Бозорга ўтиш шароитида меҳнаткашларни, айниқса, аҳолининг кам таъминланган табақаларини ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш алоҳида аҳамиятга эга бўлиб қолмоқда. Бозор иқтисодиётига онгли равишда, умуммиллий тотувлик асосида ўтилиши, одамлар бу қарорни қабул қилар эканлар, унинг оқибатларини билишлари керак. Аҳолини бозорнинг салбий таъсирларидан ҳимоя қиладиган қонун ҳужжатлари лозим.

Янгича шароитда олға қараб силжиш учун барча жамоат ташкилотларининг куч-ғайратини бирлаштириш жуда зарур бўлиб турибди, деб таъкидлашди нотиқлар. Ўзбекистон Компартиясининг XXII съезди жумҳуриятимиздаги сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий вазиятни таҳлил этиб берди, тангликка олиб келган сабабларни очиб ташлади, бундай аҳволдан қутулиш йўлларини белгилади. Фирқа билан касаба уюшмаларининг тенг шерикчилик асосида баҳамжиҳат ҳаракатларининг янги принциплари аниқлаб олинди.

Съездда Ўзбекистон ССЖ Президенти, Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг биринчи котиби И. А. Каримов нутқ сўзлади.

Ўзбекистон Касаба уюшмалари съезди Ўзбекистон ССЖ Вазирлар Кенгаши Раисининг ўринбосари, жумҳурият давлат план қўмитаси раиси Б. С. Ҳамидовнинг иттифоқ шартномасига тайёргарлик кўриш ва жумҳуриятнинг бозор муносабатларига ўтиши тўғрисидаги ахборотини тинглаб, муҳокама қилди.

Съезд ишида Ўзбекистон ССЖ Вазирлар Кенгашининг Раиси Ш. Р. Мирсаидов, Ўзбекистон ССЖ Олий Шўроси Раисининг ўринбосари Б. И. Бугров, ВЦСПС котиби В. М. Мишин қатнашмоқдалар.

Ўзбекистон Касаба уюшмаларининг съезди ўз ишини давом эттирмоқда.

(ЎзТАГ).

Жумҳурият далаларида

ТЕРМИЗ ноҳиясидаги «Гулбаҳор» давлат хўжалигида ғўза баргини тўктириш учун дори сепиш бир кунда тугалланган эди. Мана энди ҳосилни машина ёрдамида териб олиш бошланди. Бу йил мавсумда 40 та терим машинаси ишлатилади. Ҳозирча шундан саккизтаси далага чиқди.

Бу йил хўжаликда мўл ҳосил етиштирилди. Мутахассисларнинг ҳисобларига қараганда, режалаштирилганидан беш юз тонна кўп — камида 4,5 минг тонна пахта тайёрланади. Машинада биринчи терим бу режа тўғрилигини тасдиқлади. Машиналар билан ҳар гектар ердан режалаштирилган 22 центнер ўрнига биринчи теримда 24 центнер пахта йиғиштириб олинмоқда.

Қўл терими эса олдинроқ бошланган эди. Чевар теримчилар 500 тонна пахта териб берадилар. Қўлда терилган дастлабки пахта бригада хирмонларидан тайёрлов пунктларига жўнатилди.

* * *

АНДИЖОН вилоятидаги Комсомол 60 йиллиги номли давлат хўжалигининг Тўракелди ота Бадалов бошчилик қилаётган бригада пахтакорлари адир ерларнинг ҳар гектаридан биринчи теримдаёқ 22 центнер пахта йиғиштириб олмоқдалар.

— Бу хўжалик соҳасида мустақиллик берилиши ва деҳқонлар моддий манфаатдорлигининг кучайтирилгани натижасидир, — дейди бригада бошлиғи. — Мен ўттиз йилдан буён бригадир бўлиб ишлайман. Эндигина ернинг ҳақиқий хўжайини эканлигимизни ҳис этдик. Ўттиз йил давомида биринчи марта бригада аъзоларини ишга чиқ деб қисташга тўғри келмади.

Бригада бошлиғи ўз фикрини тасдиқлаб, илғор теримчилар М. Тошпўлатова, М. Саримсоқова, З. Исроилова ва бошқалар ҳар куни 100 килограмм ва ундан кўпроқ пахта териб, баракали даромад қилаётганликларини айтди.

Бригада жамоаси 108 гектар майдонда «Қирғизистон-3» ғўза навидан мўл пахта ҳосили етиштирди.

Пахтазорлари адир ерларда жойлашган К. Мамадалиев, А. Қобулов, Ғ. Худойбердиев, И. Қурбонов бошлиқ бригадаларнинг пахтакорлари ҳам пахта териш ва топширишга киришдилар.

* * *

ҒУЗОР ноҳиясидаги Карл Маркс номли жамоа хўжалигида дастлабки ғалаба қўлга киритилди: Р. Тошпўлатов бригадаси ҳар гектар ердан 27 центнер пахта йиғиб-териб олиб, давлат буюртмасини бажарди. Пахта юқори навга қабул қилинди.

Бригада далаларининг хўжаликдаги бошқа ерлардан фарқи йўқ. Бошқа бригадалардаги каби бу ерда ҳам сув кам бўлди. Шунга қарамай, деҳқонлар баракали ҳосил етиштирдилар. Ҳар гектар ердан 40 центнергача ҳосил йиғиб-териб олиш имконияти бор.

К. Назаров бошлиқ бригада ҳам давлат буюртмасига қўшимча пахта топшира бошлади. Тез орада терим техникаси ишга солинади. Жамоа хўжалиги мавсумда камида уч минг тонна пахта топширади.

Биринчи саҳифага мактуб

Эътибор—ҳурмат дегани

Дўконларга кирганингизда териб қўйилган мебелларнинг номига эътибор берганмисиз? Саволим бироз ноўрин бўлди, шекилли-а?

Негаки ҳамма нарса тақчил бўлган ҳозирги замонамизда харидор излаган матоҳини топганига шукр қилиб олаверади-да, унинг номига қараб ўтирармиди, дерсиз. Аммо Ўзбекистондай оламга машҳур юртда ишлаб чиқарилаётган мебеллар номига шу кунгача аҳамият бермаган эканман.

Қўлимга тасодифан «Мебель Узбекистана» рангли суратли мажмуаси тушиб қолди. Уни варақлаб, кўриб, ёқамни ушладим. Миллий анъаналаримизга мос мебелларни ишлаб чиқаришни-ку унутдик. Аммо чиқаётган маҳсулотларнинг аталишини кўриб, яна ёқа ушлайсиз. Саноғим чўзилар, аммо диққат билан эътибор беринг: «Шчара», «Иволга—5 АДІ», «Утро—8А», «Заря—У—3А», «НЕО—5», «Слава», «Ятрань—4ДІ», «Слава—13», «Рус—4», «Вятка», «Сергели—13», «Вико—003», «Салют У—39», «Верас», «Сирень», «Усолье—14», «Матильда», «Ситиль», «Ульбинка», «Утренний—7», «Усалье—18», «Усалье—10», қўйингчи 22 хил мебелнинг бор-йўғи биттасигина ўзбекча номланган. У ҳам ажнабий атамаларнинг охирида: «Наврўз». Бу сандиқ. Бечора бегона сўзлар орасида етим қўзидек мунғайиб турибди.

Ўзбекистон мебелларига ном бераётганлар кимлар ва улар нималарга асосланиб маҳсулотларимизни халқимизга етти ёт сўзлар билан атамоқдалар? Бунга мутасадди ўртоқлар нима деб жавоб беришар экан.

Бойназар БОЙМУРОДОВ,
ТошДД журғофия куллиёти кечки бўлими толиби.

Келажак учун масъулмиз

Ҳурматли муҳарририят!

Биз Тошкент тайёрагоҳи борт кузатувчилари хизмати ходимлари ўзимиздаги айрим муаммоларни сизга билдириб, уларнинг ечимида бизга ёрдамингизни аямайсиз, деган умиддамиз. Турғунлик даврида бизда ҳам анча масалалар йиғилиб қолди. Шулардан бири, миллий кадрлар муаммосидир. Маълумингизким, отрядимиз Ўзбекистон Фуқаро авиацияси бошқармасига қарайди. Бироқ шунга қарамасдан, раҳбарият узоқ йиллардан буён фақат маҳаллий кадрларга кам эътибор бериб келаётир. Яъни, яқин орада бизга бошлиқ этиб бирор ўзбек мутахассисини сайлашмади, аниқроғи, «тайинлашмади».

Биз миллатчилар эмасмиз, аммо ўз юртимизда халқимиз шаънини ҳимоя қилишга қодир, маҳаллий кадрлар ҳисобига сайланадиган раҳбарларга муҳтожмиз. Фикримизнинг далили сифатида қуйидагиларни таъкидлаш етарли. Хизматимиз маъмуриятининг ҳаммаси номаҳаллий кадрлардан ташкил топган. Нечта раҳбар ва инструктор (йўриқчи) бўлса, бари бошқа миллат вакиллари. Оддийгина борт кузатувчиларини олайлик. 640 нафаридан 114 нафари ўзбек вакиллари, холос. Ўтган йиллар мобайнида бизда ўзбек кадрлари етишиб чиқишига йўл берилмади. Таниш-билишчилик тўсқинлик қилди. Ишга қабул қилишда ҳам миллий вакилларга эътибор қилинмади. Уларга ҳар хил баҳоналар рўкач бўлди. Орамизда ўзбек қизлари йўқ, деса ҳам бўлади. Чунки уларга нисбатан тушунча бошқача. Юртимиз вакилларининг хорижий давлатларга учиши ҳақида гапирмаса ҳам бўлади. Чет элга учувчи 76 нафар борт кузатувчисидан 6 нафаригина ўзбек. Тайёралардаги мусиқанинг тили ва оҳанги ҳам шу жумлага киради.

Ўзбекистон Фуқаро авиациясининг келажаги нима бўлади? Биз — ташаббускор гуруҳ аъзоларини қийнаётган жумбоқ ҳам шу. Зеро, қайта қуриш, ошкоралик, демократия тантана қилаётган кезларда жумҳурият ҳаво флотининг истиқболига биз ҳам масъулмиз. Бироқ ҳозирча бизни қўллаб-қувватлайдиган ҳеч ким топилмаяпти. Назаримизда дардимизни ошкор баён этадиган ва унга тегишли идораларда қулоқ тутадиган давр етди.

Тошкент тайёрагоҳининг бир гуруҳ борт хизматчилари номидан:

А. ИНОҒОМОВ,
Р. ТОШПУЛАТОВ,
Ш. СОДИҚОВ,
Қ. ИСРОИЛОВ.
(жами 9 имзо).

Шу сонга хабар

Вагонда гранатали киши

ДУШАНБЕ—ТОШКЕНТ поездида И. Исҳоқов деган кимсанинг пул солинган ҳамёнини ўғирлаб кетишди. У чўнтак ўғриларига нисбатан бор қаҳр-ғазабини сочиб, вагонни бошига кўтариб дағдаға қиларди. Ф-1 жанговар гранатасини ушлаб олган бу йўловчи агар ўғирланган ҳамённи қайтариб бермасалар, вагонни граната билан портлатиб юбораман, дея дўқ-пўписа қиларди. Воқеа содир бўлган 9 сентябрь куни, Жиззах станциясида уни милиция ходимлари қўлга олдилар.

Албатта, ҳар бир киши ўзини ўзи ҳимоя қилиш ҳуқуқига эга. Лекин Исҳоқов билан бир вагонда кетаётган ҳеч қандай гуноҳи бўлмаган кишиларни кўз олдингизга келтиринг... Кўпчилик, шу жумладан милиция ходимлари ҳам бундан даҳшатга тушишди. Лекин одамлар ҳаётини ҳимоя қилиш милиция ходимларининг бурчи.

Ҳамён ўғрилари ҳозир қидирилмоқда.

Огоҳлантиришга аҳамият бермади

ТОШКЕНТ ВА НАМАНГАН милициясининг ходимлари 6 сентябрь куни жиноятчилар билан олишишларига тўғри келди. Жумҳурият пойтахтининг Ҳамза депарасида кечқурун Лисунов кўчасидаги кўп қаватли уйлардан бирининг томига номаълум киши ўқувчи болани мажбуран олиб чиқди ва уни зўрлашга ҳаракат қилди. Номаълум киши сержант Х. Эргашев огоҳлантириш тариқасида отган ўқ овозига парво ҳам қилмади. Қўлга олинаётган вақтида жон-жаҳди билан қаршилик кўрсатди. Ана шунда унинг оёғига мўлжаллаб ўқ узилди. Чкалов номли Тошкент авиация ишлаб чиқариш бирлашмасининг слесари ўша куни маст ҳолатда эди, ҳозир касалхонага ётқизилган, содир бўлган воқеа юзасидан тергов олиб борилмоқда.

Наманган шаҳрининг Совет депарасида эса илгари судланган, ҳозир «Элита» ширкатида ишлаётган Ю. жанжал вақтида ов милтиғидан ўқ узиб одам ўлдирди. Совет депараси ички ишлар бўлимининг ходими Х. Мирзаев уни таъқиб этаётганида, огоҳлантириш тариқасида осмонга қараб ўқ узади. У таъқиб этаётган киши бунга аҳамият бермаётганини кўрган милиционер оёғини мўлжаллаб ўқ узади. Безорининг қуроли мусодара қилинди, ўзи эса касалхонага ётқизилди.

«Кўкнори—90» операцияси

ЖИНОИЙ-ҚИДИРУВ оператив ходимлари 8 сентябрь куни Тошкентда қорадори сотаётган киши билан уни харид қилаётган кишини қўлга олдилар. 7 килога яқин наша мусодара қилинди. Қўлга олинган иккала киши илгари судланган экан.

Тергов олиб борилмоқда.

Муаммоларга бир назар

ЖУМҲУРИЯТ фуқаролари чет элга бориш учун ариза билан, прописка учун ёки ундан ўчиш учун рухсат олиш, транспорт воситаларини рўйхатдан ўтказиш учун мурожаат этадиган хизмат идораларини Ўзбекистон ССЖ Ички ишлар вазирлиги қаттиқ назорат қилиб турибди. Уларнинг фаолияти вазирлик раҳбарияти ҳузуридаги шошилинч кенгашда муҳокама этилди ва қаттиқ танқид қилинди. Рухсатномалар бериш ва уларни рўйхатдан ўтказиш бўлимлари, паспорт бўлимлари ва давлат автоинспекцияси ишини назорат қилиш комиссиясини тузишга қарор берилди.

Ўзбекистонда яшаётган ҳар бир киши комиссия ишида қатнашиши мумкин. Улар ўзлари дуч келган аниқ-равшан ҳодисалар ҳамда воқеалар баён этилган хатларини қуйидаги манзилга юборишлари мумкин. **700029, Тошкент шаҳри, Герман Лопатин кўчаси, 1-уй.**

Ўзбекистон ССЖ Ички ишлар вазирлигининг матбуот маркази бу хатларда қуйидаги баҳоларни беришни ҳам сўрайди:

— Ташрифномалар ва рухсатномалар бериладиган маҳаллий хизмат маҳкамаларининг иши — яхшими ёки ёмонми?

— Сиз яшаётган шаҳар, депара давлат автоинспекцияси эндиликда ҳар йили эмас, балки икки йилда бир марта шахсий транспортни техника кўригидан, рўйхатдан ўтказади, ҳайдовчилик ҳуқуқи гувоҳномаларини беради. У ана шу ишни яхши бажаряптими ёки қониқарсизми?

— Паспорт олиш, уни алмаштириш, пропискадан ўтиш, ундан ўчиш масалаларига доир ишлар қандай йўлга қўйилган — яхшими ёки қониқарсизми?

Мазкур хизмат маҳкамалари ишидаги камчиликларни тезроқ бартараф этиш кўп жиҳатдан фуқароларнинг фаоллигига боғлиқ бўлади.

ЎЗБЕКИСТОН ССЖ ИЧКИ ИШЛАР ВАЗИРЛИГИНИНГ МАТБУОТ МАРКАЗИ.

БОШҚАРИЛАДИГАН БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИГА ЎТИШ ЯГОНА УМУМИТТИФОҚ ДАСТУРИНИ ТАЙЁРЛАШ ВА МАМЛАКАТ ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИНИ БАРҚАРОРЛАШТИРИШ ТАДБИРЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ТЎҒРИСИДА

СССР ҲУКУМАТИНИНГ МАЪРУЗАСИ

Муҳтарам халқ депутатлари!

Мамлакат ўзининг иқтисодий тузилишини, мулкчилик муносабатлари системасини, бошқарув тузилмасини, хўжалик ўзаро муносабатларининг бутун соҳасини тубдан ўзгартирадиган йирик қарорлар қабул этилиши арафасида турибди. Социализмни янгилаш мантиқи, турмушнинг ўзи мана шу тарихий қадамни қўйишни тақозо этмоқда, бу ишда пишиқ-пухта ўйлаб кўриш, қилинадиган ҳаракатларнинг эҳтимол тутилган оқибатларини синчиклаб фараз қилиш, айниқса, муҳимдир. Зотан, табиийки, бу соҳада, айниқса, ҳозир, белгиланган ҳамма режаларни амалда рўёбга чиқаришга киришиш керак бўлган пайтда жўнчилик, енгил-елпиликка йўл қўйиб бўлмайди.

Бу қандайдир мавҳум мулоҳазалар эмас. Мавҳум мулоҳазалар айтиладиган давр ўтиб кетди. Бениҳоя мураккаб иқтисодий ва ижтимоий-сиёсий вазиятда қарорлар қабул этилиши лозим. Халқ хўжалиги чуқур инқирозга дучор бўлган. Ижтимоий ишлаб чиқариш пасайиб бормоқда, товар билан пулнинг номутаносиблиги кучаймоқда, хўжалик алоқалари бузилмоқда. Натура тарзидаги айирбошлаш урф бўлмоқда, гуруҳлар худбинлиги ва маҳаллий ажрамачилик тобора яққол намоён бўлмоқда.

Аҳоли пул даромадларининг илдам кўпайишини жиловлашга муваффақ бўлинмади. Истеъмол бозорида янги-янги камчиликлар вужудга келмоқда. Мамлакатнинг валюта аҳволи мушкул ҳолатда турибди.

Таназзулнинг бутун жабҳа бўйлаб чуқурлашиб боришини ҳозирги босқичда иқтисодий омиллар билангина изоҳлаб бўлмайди. Сиёсий вазиятнинг беқарорлиги иқтисодиётга тобора кўпроқ салбий таъсир ўтказаётганлиги кўриниб турибди.

Мамлакатда қонунлар билан ҳисоблашмай қўймоқдалар, қишлоқ Советининг ижроия комитетидан тортиб, СССР Министрлар Кенгашигача ҳокимият ва бошқарув идораларига бўлган ҳурмат путурдан кетди. Ўтмишда маълум бўлмаган оммавий иш ташлашлар, миллатлараро можаролар, бутун-бутун минтақаларнинг иқтисодий қамал қилиниши, халқ хўжалиги учун жуда муҳим аҳамиятга эга бўлган корхоналарни тўхтатиб қўйиш каби янги жараёнлар пайдо бўлди. Мана шуларнинг ҳаммаси жуда ўткир сиёсий ва иқтисодий муаммоларнинг чигал тугунига айланди.

Мана шундай шароитда муаммоларни одатдаги усуллар билан ҳал қилиб бўлмайди. Барча поғоналардаги ҳокимиятнинг инқирози кучайиб бораётган шароитда бундай усулларнинг ўзи ҳам йўқ. Ўтмишда ҳақиқий бошқарувчи куч бўлган КПСС аниқ иқтисодий масалаларни ҳал этишдан четлашди, Советлар эса ҳозирча бошқарув маҳоратини муносиб равишда эгаллаб олганлари йўқ. Советлар ҳали жамиятга раҳбарлик қилишнинг амалий илмини ўрганиши ва кундалик оддий ишлар заруратини, одамлар учун аниқ, аммо ҳаётий муҳим бўлган муаммоларнинг бутун мураккаблигини билиб олиши ҳамда шу муаммоларнинг ҳал этилиши учун масъулиятни тўла-тўкис ўз зиммасига олиши керак. Бунга шуни ҳам қўшиш керакки, ҳокимиятнинг инқирози кўп жиҳатдан қонун чиқарувчи идоралар ижроия идораларнинг иши билан кўпроқ шуғуллана бошлаганликларининг натижасидир. Жойларда ҳам буни пайқаб олдилар.

Хўш, бу аҳволдан қутилишнинг иложи борми? Иқтисодий соҳани ҳукумат уни илгаригидек бошқариладиган ва ижтимоий соҳага йўналтирилган бозорга ўтиш билан боғламоқда.

Бозорга муносабат ҳар хил. Баъзилар уни ҳар қандай мушкулотлардан қутилтирадиган омил, чинакам замонавий, гуллаб-яшновчи жамият қуриш учун бирдан-бир имконият деб билмоқдалар. Бошқалар, айниқса, ўтиш босқичида турмуш шароити ёмонлашувидан хавфсираб, бозорга шубҳа билан қарамоқдалар. Учинчи кишилар — улар ҳам оз эмас — бу ғоянинг ўзини мутлақо қабул этмаяптилар.

Қандай бўлмасин, мамлакат ва халқ бениҳоя масъулият билан бирон-бир йўлни танлаб олиш бўсағасида турибди. Бу эса СССР ва иттифоқдош жумҳуриятларнинг Олий Советларидан, барча бошқарув идораларидан ҳаракат дастурини ишлаб чиқишда бозорга ўтишнинг таклиф этилаётган лойиҳаларини ва бозорга ўтиш нусхаларини синчиклаб қиёслашни талаб қилиши табиий.

Мана шундай бир пайтда ҳукумат фавқулодда мураккаб иш қилиниши лозимлигини пайқаб турибди. Шу ўринда ҳам мамлакатда вужудга келган вазиятни эътиборга олиш керак. Бу вазият эса қуйидагиларни тақозо этмоқда.

Биринчидан. бозорга ўтишни ҳам, шунингдек, мамлакатдаги иқтисодий вазиятни барқарорлаштиришни ҳам таъминлайдиган чора-тадбирларни айни бир вақтда амалга ошириш зарур. Аввало, бюджетнинг камомадини камайтириш, пул муомаласини соғломлаштириш, сўмнинг обрў-эътиборини ва харид қобилиятини мустаҳкамлаш, истеъмол бозорини мўл-кўл таъминлаш вазифаларини алоҳида ажратиб олмоқ керак.

Иккинчидан. Воқеа ва ҳодисаларга аниқ қараш, катта ва туб ўзгаришларни муҳокама қилганда иқтисодий турмушни бир кун ҳам тўхтатиб бўлмаслигини унутмаслик лозим. Поезд ва самолётларнинг қатновида, металл қуйишда ва кимё корхоналарининг, чорвачилик комплекслари ва новвойхоналарнинг ишида узилишлар бўлмаслиги зарур. Бунинг олдини олиш учун бозор муносабатларини ривожлантириш билан бирга, қандай қилиб бўлмасин хўжалик алоқаларини сақлаб қолиш, шу йилнинг охиригача қолган вақтда ҳам, 1991 йилда ҳам бу алоқаларнинг узилишига йўл қўймаслик лозим.

Учинчидан. Эҳтимолки, энг муҳими шундан иборатки, сиёсий барқарорликка, қонунни ва ҳуқуқ-тартиботни яна ҳурмат қила бошлашга, ижрочилик интизомига қаттиқ риоя этилишига эришмоқ керак. Қонун амал қилмай қўйган мамлакат муқаррар равишда ўзаро курашувчи гуруҳларнинг олишув майдони бўлиб қолади, унда порахўр унсурларнинг таъсири кучаяди, бузғунчилик жараёнлари бошқарув системасига тобора кўпроқ тазйиқ ўтказади.

Ҳукумат ўз масъулиятини англаб, шуни очиқ-ойдин ва равшан маълум қиладики, башарти, мана шу учала шарт — иқтисодиётдаги барқарорлик, унинг ҳаёт қобилиятини зарур даражада сақлаб туриш ва жамиятнинг сиёсий барқарорлиги ҳақидаги шу талабларга риоя қилмас экан, мамлакатда бошбошдоқлик бошланади.

Эвраниб-тебранишга бир кун ҳам вақт йўқ. Бирдан-бир имконият ҳозирнинг ўзидаёқ иқтисодиётни амалда барқарорлаштира бошлашдан ва шу йилнинг IV чорагида унинг иш суръатларини оширишдан иборат. Энг муҳими — ҳосилни ҳеч нобуд қилмай йиғиштириб олиш, жойларда йўл қўйилган қўпол хатоларга тез ва қатъиян чек қўйиш зарур. Шу хатолар юзасидан СССР ҳукумати фавқулодда чоралар кўришга мажбур бўлди. Истеъмол бозорида талабнинг жазава олиши янги тўлқинларини даф қилиш, қишга тайёргарлик кўришда қилинмай қолган ишларни зудлик билан бажариш зарур.

Юқорида айтиб ўтилган сабаблар оқибатида саккиз ой мобайнида саноат ишлаб чиқариш ҳажми 0,7 фоиз, миллий даромад эса икки фоиз камайди. Шартномавий интизом пасайиб борди. Чунончи, ўтган йили шу даврда шартномаларга мувофиқ истеъмолчиларга 5,2 миллиард сўмлик маҳсулот камроқ юборилган бўлса, бу йил халқ хўжалигига етказиб берилмаган маҳсулотлар миқдори 8,2 миллиард сўмлик бўлди.

Бу ҳол маҳсулот ишлаб чиқаришга ва айниқса, материал-техника таъминотига таъсир қилмай қолмади, албатта. Кўпгина корхоналар ўқтин-ўқтин тўхтаб қолмоқда. Баъзилари эса тўхтаб қолай деб турибди. Халқ хўжалигини бошқариш даражаси пасайганлиги иқтисодиётнинг аҳволига ҳаддан ташқари салбий таъсир қилмоқда.

Ҳукумат ишлаб чиқариш масалаларини доимо назорат остида тутиб келди, ишда узилиш рўй берган тақдирда зудлик билан чора-тадбирлар кўрилди. Ресурслар мушкулотни халос қилишга ишлатилди. Импорт масалалари ҳал этилди. Хуллас, кун сайин сабот билан иш олиб борилди, мана шу иш ҳамма қийинчиликларга қарамай энг кўп даражада зарур бўлган ишлаб чиқариш маромини таъминлаб туриш имконини беради. Аммо бу куч-ғайратлар вазиятни яхшилай олмайди, чунки иқтисодиётни беқарорлаштирувчи асосий сабаблар тугатилиши у ёқда турсин, ҳатто кучайиб борди.

Халқ хўжалигининг иши билан алоқадор бўлган кундалик масалаларни ҳал қилиш учун ҳозирги шароитда СССР Министрлар Кенгаши Раисининг биринчи ўринбосари ўртоқ Воронин бошчилигида махсус ҳукумат гуруҳи тузилди.

Айни вақтда жамиятда узоқ йиллар давомида томир ёйган «марказни балогардон қилиш» одатини ниҳоят бартараф қилиш, яъни СССР ҳукуматини ҳар қандай соҳадаги, мамлакатнинг ҳар қандай минтақасидаги ишларнинг аҳволи учун масъул бўлган бирдан-бир идора деб билиш кайфиятини бартараф этиш лозим. Ҳокимиятни маҳаллийлаштириш, кўпгина бошқарув вазифаларини жумҳуриятга ва жойларга топшириш шароитида ҳамма нарсани марказга «тўнкаш» ўз масъулиятсизлиги ва фаолиятсизлигини оқлаш, одамларни чалғитиш демакдир.

Ўртоқлар!

1991 йилги план ва бюджетни тузиш соҳасида вужудга келаётган вазият кишини, айниқса, ташвишга солмоқда. План билан бюджет давлат томонидан бевосита тартибга солиш усулларини муайян даражада сақлаб қолган ҳолда бозор муносабатларига ўта бошлашни эътиборга оладиган янги принципиал қоидалар асосида ишлаб чиқилмоқда.

Келгуси йилнинг хўжалик турмушига янги бозор муносабатларини жорий этиш асослари СССР Олий Советининг томонидан ҳозиргача қабул этилган қонунларда, шу жумладан, иттифоқдош республикалар билан ССР Иттифоқининг ваколатини фарқлаб қўйиш тўғрисидаги қонунларда белгиланган.

Планлар ва бюджетлар хўжалик қонунларининг энг муҳим ҳуқуқий нормалари барпо бўлган шароитда тузилиши лозим. Булар, аввало, мулкчилик тўғрисидаги, Ер ҳақидаги, ижара тўғрисидаги, Корхоналар ва Солиқ солиш ҳақидаги қонунларда кўзда тутилган нормалардир.

Агар шу қонунлардан воз кечилса, хўжалик турмуши бутунлай издан чиқади. Афсуски, бир қанча иттифоқдош жумҳуриятлар Олий Советларининг қабул этилган қонунларни тафтиш қилишга интилиши шунга олиб келдики, келгуси йилда солиқ тўловларининг қанча қисми ўз ихтиёрига келиб тушишини кўпгина маҳаллий Советлар шу кунгача ҳам билмай турибдилар. Бунинг маъноси шуки, улар бюджетнинг харажат қисмини ҳам туза олмайдилар. Ҳолбуки, энг муҳим нарса — ижтимоий тадбирларга, муаллимлар, врачлар, маданият ходимларининг иш ҳақини тўлашга қилинадиган харажатлар айни шу қисмда бўлади.

Айниқса, яъни Иттифоқ шартномаси тузилгандан кейин бу қонун ҳужжатларига турмушнинг ўзи тузатиш киритишига шубҳа йўқ. Аммо бу анча узоқ вақтни талаб қилади. Янги йилгача эса уч ойдан сал кўпроқ вақт қолди. Шу қисқа муддат ичида ҳозиргилари ўрнига янги қонунлар қабул этилиб, корхоналарга етказилишини амалда мўлжал қилиб бўладими? Йўқ, албатта. Бу масаладаги шундай ноаниқлик халқ хўжалигининг ишига фалокатли таъсир қилиши мумкин.

Келгуси йилда давлат томонидан тартибга солиш ишида корхоналар ўртасида вужудга келган хўжалик алоқаларини сақлаб қолиш ва маҳсулот етказиб бериш учун уларнинг масъулиятини анча ошириш принципиал масаладир. Иқтисодий омиллар иш бермай қўйган. Рақобат учун шароит яратилмаган ва ҳозирча монополияга қарши қаттиқ чоралар амал қила бошламаган шароитда давлат йўли билан мана шу масалаларни тартибга солиш, айниқса муҳимдир.

Умумиттифоқ эҳтиёжлари учун мажбурий давлат буюртмаси анча чеклаб қўйилади, бу эса бозор муносабатларини ривожлантириш учун кенг имкониятлар очади.

Ҳукумат энг муҳим тармоқларнинг ва аввало одамларнинг эҳтиёжларини таъминлайдиган тармоқларнинг нормал ишлашини йўлга қўйиш мақсадида деҳқончилик-саноат ва ёқилғи-энергетика каби халқ хўжалик комплексларига, шунингдек, энг муҳим фан-техника дастурларини ва фундаментал тадқиқотларни бажаришга давлат мададини кўзда тутади.

1991 йилда халқ хўжалигининг ишига мамлакатнинг валюта ҳолати салбий таъсир ўтказади. Ташқи қарзнинг даражаси ва тузилиши эркин алмаштириладиган валютада бу ишга 12,5 миллиард сўм талаб қилади. Бунинг маъноси шуки, мана шундай валютага харид қилинадиган материаллар, хом ашё, бутлаш буюмлари, халқ истеъмоли моллари, дори-дармон ва озиқ-овқат ҳажми 1990 йилга нисбатан тахминан уч ҳисса камайишини билдиради. Бу эса халқ хўжалигининг мутаносиблигига ва аввало халқ хўжалиги моллари ишлаб чиқаришга таъсир қилмай қололмайди.

Бу соҳада иттифоқдош жумҳуриятлар билан биргаликда бир илож топиш зарур. Бунинг иложини топа олмасак, халқ хўжалиги қийин аҳволга тушиб қолади.

Мамлакатни таназзулдан чиқариш учун асосий масъулият ҳукумат зиммасига юклатилган. Ҳукумат эса мана шундай шароитда мазкур масъулиятга монанд ваколатларга эга бўлиши керак. Маҳаллий ҳокимият идоралари Иттифоқ ва жумҳурият ҳукуматларидан розилик олмай тўхтатиб қўйган корхоналарни дарҳол очиш, темир йўл транспортида, магистрал нефть ва газ қувурларида, аҳолининг ҳаётини таъминлайдиган бошқа соҳаларда алоҳида бошқарув режимини жорий қилиш зарур. Бу йил ва келгуси йилда иш ташлаш ўтказишдан ихтиёрий воз кечиш тўғрисида меҳнат жамоалари билан жуда қисқа муддатларда бир битимга эришиш керак.

Мамлакат ҳукумати қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш, фуқароларнинг хавфсизлигини ҳимоя қилиш, уюшган жиноятчиликни жиловлаш, унинг мафия тузилмалари даражасида кучайиб кетишига йўл қўймаслик муаммолари нақадар ўткирлигини кўриб турибди.

СССР Ички ишлар вазирлигининг, СССР Давлат хавфсизлиги комитетининг фаолиятини мувофиқлаштиришни СССР Министрлар Кенгашининг фавқулодда вазиятлар комиссияси зиммасига юклашга, ашаддий жиноятларга қарши кураш, шаҳарларда ва манзилгоҳларда зарур тартиб ўрнатиш ишига меҳнат жамоаларини кенг жалб этишга қарор қилинди. Прокуратуралар ва судларнинг ролини анча кучайтириш лозим.

Айни вақтда жумҳуриятлардаги ва жойлардаги тегишли идоралар кечиктириб бўлмайдиган чора-тадбирларни кўришлари, ҳар қандай кўринишдаги жиноятчиликка қарши кураш соҳасида СССР Конституциясида бериб қўйилган имкониятлардан фойдаланишлари керак.

Биз ҳуқуқий давлат барпо этаяпмиз ва шунга мувофиқ келадиган феъл-атвор қоидаларига қатъий риоя этишимиз керак. Ҳуқуқий давлатда қонун олий обрўга эга бўлади. Қонунга риоя этиш муқаддас иш бўлиши, Қонунни менсимаслик учун муқаррар жазо бериладиган бўлиши лозим. Ҳозир давлат ҳокимиятининг бутун кучи, афкор омманинг бутун қудрати, оммавий ахборот воситаларининг ҳамма имкониятлари қонунни ҳимоя қилишга қаратилиши керак. Акс ҳолда ҳуқуқ соҳасида ҳар қандай норма, қонун ва қоидаларни инкор этиш вазияти вужудга келиши, орқага қараб кетилиши ва маъмурлар ёки ҳокимиятсиз жамоат тузилмалари бебошлигининг янги нусхалари пайдо бўлиши муқаррар.

Янги Иттифоқ шартномаси имзоланиши зарурлиги равшан. Шу шартнома имзолангунга қадар ҳамма СССР Конституциясига ва унга мувофиқ қабул этилган қонунларга қаттиқ риоя қилишга мажбур.

Ҳозир иттифоқдош жумҳуриятлар билан биргаликда 1991 йилги план ва бюджет лойиҳаларини ҳамда тегишли тахминларни чамалаб чиқиш ниҳоясига етказилмоқда. Улар белгиланган муддатда СССР Олий Советига тақдим этилади. Сиз бу ҳужжатларда барча қийинчиликларимизнинг ҳақиқий ифодасини ва бу қийинчиликларни бартараф этишга оид чора-тадбирларни кўрасиз.

Ҳукумат бутун масъулиятни зиммасига олиб, шуни билдирмоғи керак: агар мен айтган салбий ҳодисаларнинг ҳаммасини бир ёқлик қила олмасак, савдо-саноат соҳасидаги фаолликнинг пасая бошлаганлиги анча кучаяди. Мутахассисларнинг чамалари ва ҳисоб-китоблари мана шундай воқеа рўй беришидан далолат беради: миллий даромад ва саноат ишлаб чиқариши бу йилга нисбатан 15 фоизгача, ишлаб чиқариш инвестициялари 35 фоизгача, ашёвий моллар ишлаб чиқариш соҳасига сарфланадиган капитал маблағ 5—8 фоизгача камайиши мумкин. Бу эса муқаррар равишда ишсизликка ва аҳолининг ҳақиқий даромадлари анча камайишига олиб боради. Бунга йўл қўйиш мумкин эмаслиги равшан.

СССР Олий Советининг муҳтарам аъзолари!

Айни турмушнинг ҳақиқий воқеликларига қараб иш тутиш ҳукуматни бозор муносабатларига ўтишнинг туб-мўътадил нусхасини қаттиқ туриб ҳимоя қилишга мажбур этмоқда.

У ҳукумат дастури лойиҳасида тўла-тўкис баён этилган. СССР Олий Советининг қарорига мувофиқ, шу йилнинг биринчи сентябригача ишлаб чиқилган мазкур дастурда СССР халқ депутатлари иккинчи съезди маъқуллаган ёндашувлар ривожлантирилади ва аниқ тусга киритилади.

Бугун мен у ҳақда тугалланган ҳужжат сифатида гапириб беришим, унинг мазмунини, мантиқини ва бозорга ўтиш босқичларини, айрим йўналишлар бўйича режалаштирилган аниқ-равшан тадбирларни баён этишим мумкин бўлур эди. Лекин, мен бундай қилиш керак эмас, деб ўйлайман.

Сизлар биласизки, СССР Президентининг Фармойишига биноан бозорга ўтиш дастурининг концепцияси тайёрланган ва ҳозир Президентлик Кенгаши билан Федерация Кенгаши мажлисида эришилган аҳдлашувга мувофиқ, бу материалларни ҳукумат таклиф этган материаллар билан бирлаштириш устида иш олиб борилмоқда. Ана шу икки дастур негизида ягона ҳужжат яратилиши керак. У иттифоқдош жумҳуриятлар билан ССР Иттифоқи Олий Советларининг муҳокамасига қўйилиши мўлжалланмоқда.

Айтиш керакки, мазкур икки лойиҳанинг муштарак томонлари жуда кўп. Энг аввало уларнинг ягона мақсади — мамлакатни тангликдан олиб чиқиш ва хўжалик юритишнинг сифат жиҳатидан янги системасини — бозор иқтисодиётининг ижтимоий йўналишга эга бўлган системасини шакллантириш асосида совет халқи фаровонлигини оширишдир. Бозор йўлида амалга оширилиши керак бўлган кўпгина йўналишлар ва аниқ тадбирлар бир-бирига мос келади. Бу ерда гап молиявий аҳволни ва пул муомаласини соғломлаштириш, сўмнинг қадрини мустаҳкамлаш, мулкчиликнинг турли-туман шаклларини қарор топтириш, хусусийлаштириш, корчалонликни ривожлантириш ва бозор муносабатларида асосий ҳаракатга келтирувчи куч сифатида эркин равишда товар ишлаб чиқарувчиларни вужудга келтириш, бозор инфраструктурасини шакллантириш, ташқи иқтисодий фаолиятга янги ёндашувлар хусусида бормоқда.

Биз бу ишларни биргаликда ғайрат билан олиб боришдан энг аввало шу қадар манфаатдормизки, у бизга ҳукуматнинг аниқ-равшан вазиятга, унинг аниқ кўринишларига баҳо беришга асосланиб бозор ҳаракати тактикаси сингари принципиал масалалар юзасидан тутган йўлини, айни вақтда ҳозир энг муҳим талаб бўлган мамлакатдаги аҳволни барқарорлаштириш имкониятлари ва муддатлари юзасидан тутган йўлини қайта-қайта синовдан ўтказиш имконини беради. Уни инкор этиш — хом хаёллик йўлига ўтиш демакдир. Ҳукуматнинг тутган энг муҳим йўлларидан бири ана шундай, уни ягона дастур устида биргаликда ишлаётганимизда ҳимоя қиламиз.

Бозорга ўтиш дастурини кўп жиҳатдан белгилаб берадиган жуда мураккаб масала — Иттифоқда иқтисодий ўзаро муносабатларни қайта қуриш эканлиги шубҳасиздир.

Сизларга маълумки, ҳозирги вақтда янги Иттифоқ шартномасини тузишга қизғин тайёргарлик олиб борилмоқда. Унинг кўп жиҳатлари, шу жумладан иқтисодий жиҳатлари ҳам ҳозир қизғин муҳокама қилинмоқда. Иш машаққатли кечаётганлиги сабабли ҳукумат қуйидагича йўлни тутмоқда: Иттифоқ шартномаси тузилгунига қадар бозорга ўтишни кечиктириш кечирилмас хато бўлур эди.

Бундай шароитда қандай ҳаракат қилиш тавсия этилади? Энг муҳим икки тамойилни — бир томондан, иттифоқдош жумҳуриятлар давлат ва иқтисодий мустақиллигини мустаҳкамлаш жараёни, иккинчи томондан эса ҳозир дунёда интеграцияга нисбатан аниқ-равшан мавжуд бўлган эҳтиёжни биргаликда қўшиб олиб боришга уриниш лозим.

Шу сабабдан учта асосий қоида дастур асосини ташкил этиши керак, деб ҳисоблаймиз.

Биринчи. Иттифоқдош жумҳуриятларнинг суверенитетини, уларнинг тенглиги ва иқтисодий мустақиллигини эътироф қилиш. Бунда мустақил жумҳуриятларнинг ваколатлари жумҳурият ва Иттифоқ бошқарувининг вазифаларини энг мақбул асосда тақсимлаш, ваколатларнинг фарқланишига мувофиқ қонуннинг устунлигига асосланиш негизида рўёбга чиқарилади. Бу қоидадан иттифоқдош жумҳуриятлар бозорга ўтиш борасидаги тадбирлар мажмуини келишиб олинган умумиттифоқ дастурига мувофиқ мустақил ишлаб чиқадилар ва амалга оширадилар, деган хулоса чиқади.

Иккинчи қоида. Ҳар бир иттифоқдош жумҳурият иқтисодиётининг самарали амал қилиши ҳамда интеграция жараёнларининг теранлашуви асоси сифатида умумиттифоқ бозорини шакллантириш учун шарт-шароит яратиш. Уни амалда қўлланиш барча иттифоқдош жумҳуриятларнинг пул-кредит, молия, божхона сиёсати масалалари, жумҳуриятлараро дастурларни амалга ошириш, Бутуниттифоқ аҳамиятга молик бир қанча тармоқларни бошқариш борасидаги фаолиятини мувофиқлаштиришни талаб этади. Биз шундай бозоргина ягона давлат сифатида янгиланган Иттифоқимизнинг мустаҳкам иқтисодий асоси бўлишига қаттиқ ишонамиз.

Учинчи. Барча шаклдаги хусусий корхоналар эркин фаолият кўрсатиши учун марказ ҳам, мустақил жумҳуриятлар ҳам анча яхши, қулай шарт-шароитлар яратишлари зарур. Бу аслида ўз маҳсулотини ишлаб чиқариш ва реализация қилишда катта иқтисодий ҳуқуқларга эга бўлган мустақил корхоналар ва корчалонлар умумиттифоқ бозорида асосий ҳаракатга келтирувчи куч эканликларини билдиради.

Бундай ёндашувларнинг жумҳуриятлар мустақиллиги тўғрисидаги декларацияларни инкор қилиш, яхлит давлатни сақлаб қолишга интилиш каби гаплар ҳукуматга тақалаётганлиги билан ҳеч бир алоқаси йўқ. Ҳамма гапларга нуқта қўядиган вақт келди, деб ўйлайман. Гап ёки мамлакат ички турмушидан ҳам, ташқи иқтисодий ва ташқи сиёсий соҳалардан ҳам келиб чиқадиган барча афзалликларга эга бўлган федератив давлат сифатидаги Иттифоқ тўғрисида бормоқда. Ҳукумат Иттифоқни худди ана шундай тасаввур қиляпти. Ёки гап давлатларнинг, ёки баъзи кишилар айтаётганидек, Европа ҳамжамияти принципларига асосланган мамлакатларнинг иқтисодий иттифоқи хусусида бормоқда.

Иттифоқдош жумҳуриятларни давлат иқтисодий бошқарувининг бирдан-бир субъектлари сифатида эътироф қилиш, Иттифоқ мулкига иттифоқдош жумҳуриятларнинг биргаликдаги (шерикчилик асосида) мулки сифатида қараш, хўжалик субъектлари фақат жумҳурият ва маҳаллий солиқларни тўлашлари, Иттифоқ бошқарув идоралари эса федератив принцип асосида тузилмаслиги тўғрисидаги қоида ССР Иттифоқи ягона давлат сифатида тугаганлигини билдиради.

Ҳукуматга бундай йўл мақбул эмас. Ана шу йўл, энг аввало таркибий қисмларга ажралиб кетиш натижасида мамлакатимиз халқлари жиддий талофот кўриши муқаррардир. Бизнинг Иттифоқ ва иттифоқдош жумҳуриятлар вазифаларини белгилаб бериш хусусидаги таклифларимиз шунга асосланади. Бу таклифлар дастурда баён қилинган.

Уларга умумиттифоқ бошқарув органлари системасидаги ўзгаришлар ҳам бевосита алоқадор. Уларни шакллантиришда жумҳуриятлар Иттифоққа берадиган вазифаларга асосланиш керак бўлади. Бу эса ўтмишда бўлганидек, бошқарув тузилмалари ташкилий жиҳатдан юзаки, хўжакўрсинчилик учун ўзгартирилмасдан, балки уларда туб ўзгартишлар рўй беради.

Лекин, бу, ўртоқлар, бизнинг пировард мақсадимиздир. Унга бозор омиллари тўла-тўкис ишга тушган вақтда эришилиши лозим.

Унгача ҳозир амал қилаётган баъзи тузилмаларни у ёки бу даражада сақлашга тўғри келади, бу эса айни ҳозирги пайтда, иқтисодиётни барқарорлаштириш даврида ғоят муҳимдир. Таркиб топган бошқарув тузилмаларини янгилари пайдо бўлмасдан тугатиш керак эмас.

Молия-кредит сиёсатини қаттиқ олиб бормай туриб, бозорни барқарорлаштириш ва шакллантириш мумкин эмас. Бозор муносабатларига ўтишга доир барча лойиҳаларнинг муаллифлари буни якдиллик билан тушунмоқдалар.

Бюджет камомадини пул қадрсизланишининг асосий сабабчиси сифатида тугатиш, солиқ сиёсатини оқилона олиб бориш, бутун пул оборотини тартибга келтиришнинг иқтисодий усулларини қўлланиш, кредит билан процент жараёнини жадаллаштириш, ижтимоий ишлаб чиқариш қатнашчилари даромадларининг пировард меҳнат натижаларига боғлиқлиги — бозор иқтисодиётининг ана шу ва бошқа жиҳатларини вужудга келтириш ҳам эътироз туғдирмайди. Ҳукумат дастурида тегишли аниқ таклифлар баён қилиб берилди.

Бироқ стратегик мақсадларни тушунишдаги бирлик билан бир қаторда ана шу мақсадларга эришиш йўлларига ёндашувларда жиддий тафовутлар борлиги аниқланди. Бюджет камомадини қисқартириш эҳтимолига турлича фаразли баҳоларни алоҳида таъкидлаб ўтмоқчиман.

Маълумки, 1990 йилда СССР Олий Совети бюджет камомадининг энг кўп миқдорини 60 миллиард сўм деб белгилади. Лекин ўткир ижтимоий муаммолар юзасидан қўшимча чоралар кўрилди. Болаларга моддий ёрдам кучайтирилди, дон харид нархлари оширилди. Бир қанча бошқа тадбирлар кўзда тутилди. Буларнинг ҳаммаси камомаднинг белгиланган даражадан ошиб кетиши хавфини туғдирди. Ҳукумат бунга йўл қўймаслик учун аниқ чора-тадбирларни кўрмоқда.

Дастлабки ҳисоб-китоблар 1991 йилда бюджет камомади кескин ортиши мумкинлигини кўрсатмоқда. Иттифоқдош жумҳуриятлар бюджетларидаги камомаднинг ўзини улар 130 миллиард сўмдан ошади, деб баҳоламоқдалар.

Равшанки, булар узил-кесил рақамлар эмас, бу рақамларга яна аниқлик киритилади. Лекин бир нарса равшан, 1991 йил планини ишлаб чиқишда энг қийин муаммолар худди шу соҳада бўлади. СССР Олий Совети ана шу масалаларни жуда пухта кўриб чиқишига тўғри келади.

Бозор иқтисодиётига ўтишнинг ҳукумат дастурида келгуси йил давомида бюджет камомадини тахминан 25—30 миллиард сўм ёки ялпи миллий маҳсулотнинг 2,5—3 фоизигача миқдорда қисқартириш мақсад қилиб қўйилган. Бу жуда мураккаб вазифа. Ҳозир барча иқтисодий идораларнинг эътибори ана шу вазифани ҳал қилиш йўлларини излашга қаратилган. Ижтимоий дастурни ўзгартирмай туриб камомадни бундан буён қисқартириб бўлмаслигини ҳисоб-китоблар тасдиқламоқда.

Мен айтиб ўтган ягона дастурни тайёрлаш юзасидан биргаликда иш олиб бориш чоғида бизга бу йилни тахминан 40 миллиард сўм камомад билан якунлашни, келгуси март ойигача бутунлай камомадсиз Иттифоқ бюджетига чиқиб олишни таклиф қилишмоқда, шунингдек, иттифоқдош жумҳуриятлар бюджетларидаги камомадларни бартараф этиш таклиф этилмоқда. Ишларнинг ҳақиқий аҳволи меҳнаткашларнинг ҳаётий манфаатларини кенг миқёсда чекламасдан ана шу муддатда камомадни тугатишга эришиб бўлмаслигини кўрсатмоқда. Чунки бозор муносабатига тез ўтишнинг концепцияси, 1—1,5 йил давомида барча жиҳатлари билан бирга бозор иқтисодиётини барпо этиш худди шунга асосланган, ҳолбуки, бошқа мамлакатларда бунга ўнлаб йиллар давомида эришилган.

Реализм позициясида турган ва халқ олдидаги ўз масъулиятини англаган ҳукумат бундай ёндашувга қўшила олмайди. Бундай ёндашув Пенсиялар тўғрисидаги янги қонунни кучга киритишни тўхтатиб туриш лозим бўлади, болали оилаларга белгиланган ёрдамдан воз кечишга тўғри келади, деган маънони билдиради. Биз одамларнинг умидини пучга чиқаришга ҳаққимиз йўқ.

Энди нарх белгилашни ислоҳ қилишга нисбатан ҳукуматнинг тутган йўлига тўхталиб ўтмоқчиман. Бу соҳада ҳам биз, аввало, ҳаётнинг аниқ талабларига амал қиламиз. Ҳозирги вақтда асосий талаб эса нархларни бир вақтнинг ўзида, лекин давлат назорати остида ошириш керакми ёки бозорга олиб борадиган йўлни келгуси йилнинг 1 январидан эркин нарх белгилашга ўтиш билан бошлаш керакми, шу ҳақда қарор қабул қилишдан иборат.

Биз улгуржи нархларни бир вақтнинг ўзида қайта кўриб чиқишга доир ўз позициямизни шу билан асослаймизки, ҳозирги оғир шароитда бирданига эркин нарх белгилашга ўтиш нарх-навонинг жуда қимматлашиб кетишига ва хўжалик турмушининг беқарорлашишига олиб боради, ишлаб чиқариш программаларини тузиш чоғида корхоналарни чалғитади. Шу сабабли ҳукумат улгуржи нархларни марказлаштирилган тартибда қайта кўриб чиқишни ва кейинчалик уларга эркинроқ тус беришни таклиф қилади.

Чакана нархлар тўғрисида алоҳида гапириб ўтмоқчиман. Бу хусусда олдин бир неча бор айтган гапларимни такрорлаб ўтирмайман. Фақат шуни таъкидлайманки, ҳукумат нархларни бир вақтнинг ўзида ошириш зарурлигини ва бунда турмуш даражасининг қимматлашиши муносабати билан кўриладиган зарарни аҳолига тўла-тўкис тўлашни халққа очиқ айтади.

Шу билан бир вақтда холодильниклар, телевизорлар, радио буюмлари, енгил саноатнинг айрим молларидан жами 85 миллиард сўмликка яқин молларнинг нархини 1991 йилда оширмаслик таклиф қилинади.

Ликёр-арақ маҳсулотлари ва коммунал хизмат нархини ошириш масаласи кун тартибидан чиқариб юборилади, шунингдек, енгил саноатнинг бир қанча товарлари нархларини 5 миллиард сўм камайтириш таклиф қилинади.

1991 йилдан товарларнинг айрим гуруҳларини эркин нарх белгилашга аста-секин ўтказиш бошланади ва ана шундай товарларнинг улуши 1992 йилда 70 фоизгача етказилади.

Халққа зўр бериб таклиф этилаётган бошқа вариантнинг моҳияти нимада?

Ишлаб чиқариш-техника мақсадларига мўлжалланган маҳсулотларнинг нархи тўғрисида юқорида гапириб ўтдим. Шунингдек, янги харид нархларидан воз кечиш ва харид нархларини шартнома асосида янгитдан шакллантиришни бошлаш таклиф этилмоқда. Лекин буни қандай амалга ошириш кераклигини лойиҳа муаллифлари айтмаганлар. Масалан, РСФСР, Украина колхозлари ва совхозлари қанд лавлаги, дон, чорва моллари ҳамда маҳсулотнинг бошқа турлари харид нархлари тўғрисида ким билан шартнома тузадилар? Натижада қишлоқ хўжалигида 1991 йилги иқтисодий ишлар истиқболи ноаниқ ва мавҳум бўлиб қолади.

Чакана нархларга келганда эса, бу соҳада ҳам эркин нарх белгилашга ўтиш жараёнида чакана нархларнинг аслида назоратсиз ўсиши таклиф этилмоқда.

Ўтказилган ҳар томонлама фаразий баҳолар ва ҳисоб-китоблар бундай қилинса чакана нархлар бир неча баравар қимматлашишини кўрсатмоқда. Югославия, Польша ва бошқа кўпгина мамлакатларнинг тажрибаси ҳам буни тасдиқлаб турибди. Чакана нархнинг бундай ортиши натижасида кўрилган зарарни ким қоплайди, бу зарар қанча миқдорда қопланиши мумкин, нарх-навонинг назоратсиз ортишининг бутун оғирлиги кимнинг елкасига тушади, деган савол туғилади. Бизнинг таҳлилларимиз ҳам, чет эл тажрибаси ҳам бундай аҳволда, аввало, аҳолининг камбағал ва ўрта ҳол табақалари қийин аҳволга тушиб қолишини кўрсатмоқда. Улар бозор нархлари белгиланишига тез ўтишнинг барча оғирликларини ўз елкаларига олишларига тўғри келади. Турмуш даражаси 30 фоиз, балки ундан ҳам ортиқроқ пасаяди. Мамлакатда пул қадрсизланишининг оқибатларини олдиндан айтиб бўлмайдиган суръатлари авж олади. Нарх-навони маъмурий йўл билан оширишдан воз кечиш тўғрисидаги таклифлар амалда ана шундай кўринишга эга бўлади.

Тўғри, ушбу лойиҳа муаллифлари 150 номдаги товарлар нархини сақлаб қолишни таклиф қилмоқдалар. Лекин ана шу товарлар рўйхати билан танишилган пайтда ҳозирги амалдаги нархларда уларни сотиш қиммати 25—30 миллиард сўмни ташкил этиши аниқланди. Бу товар оборотининг 7 фоизидан ҳам камроқ бўлиб, энг кам миқдордаги истеъмол бюджетининг атиги 25 фоизини ўз ичига олади. Масалан, барча навдаги нон орасидан фақат 13 тийин турадиган батонни ва «Орёлча» оқ нонининг, балиқ маҳсулотларидан эса треска балиғининг ҳозирги нархларини сақлаб қолиш, нон ва балиқнинг қолган барча турларини эркин нархлар билан сотиш таклиф қилинмоқда. Табиийки, арзон нархдаги озиқ-овқат маҳсулотлари умуман савдодан ғойиб бўлади.

(Давоми учинчи бетда).

БОШҚАРИЛАДИГАН БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИГА ЎТИШ ЯГОНА УМУМИТТИФОҚ ДАСТУРИНИ ТАЙЁРЛАШ ВА МАМЛАКАТ ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИНИ БАРҚАРОРЛАШТИРИШ ТАДБИРЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ТЎҒРИСИДА

СССР ҲУКУМАТИНИНГ МАЪРУЗАСИ

(Давоми. Боши иккинчи бетда).

Шу сабабли ҳукумат бундай таклифларни амалга оширишга рози бўла олмайди. Бундай қилиш масъулиятсиз чора бўлар эди. Позициялардаги ана шундай тафовут чоғида, бизнингча, ўзаро келишиш йўлини топиш қийин. Улардан бирини танлаб олиш керак.

Ўртоқлар!

Аграр секторда бозор муносабатларининг қарор топишига ёндашувда ҳукумат позицияси тўғрисида қисқача гапириб ўтмоқчиман. Унинг моҳияти қуйидагича.

Биринчидан, биз деҳқон хўжалиги, ерга хусусий мулкни жорий этиш ҳамда ер банклари системаси орқали ерни сотиш ва сотиб олишга рухсат этишга асосланган таклифларга қўшила олмаймиз. Тасдиқланмаган ҳисоб-китобларга ва фаразларга қараганда, бунда 1991 йилнинг 1 январидаёқ ҳар тўрт колхоз ва совхоздан бири инқирозга учраши мумкин.

Иттифоқ ҳукумати ҳозир ҳам, келгусида ҳам колхоз ва совхозни мустақил деҳқон хўжалигига қарама-қарши қўймаслик керак, деб ҳисоблайди. Энг асосий нарса қарама-қарши қўйишда эмас, балки ерда хўжалик юритиш шароитларини, бу шароитларни ишлаб чиқариш ва ўзга ширкатлар, мулкчиликнинг турли шакллари негизида оқилона ихтисослаштириш ва бирлаштириш орқали такомиллаштиришни деҳқоннинг ўзи танлаб олиш ҳуқуқига эга бўлишидадир. Колхозлар ва совхозлар жамоат ишлаб чиқаришини деҳқон хўжалиги, турли ширкатлар ва аҳолининг шахсий хўжалиги билан оқилона қўшиб олиб бориш — бизнингча, кўп укладли аграр иқтисодиётнинг модели ана шундай бўлиши керак.

Иккинчидан, бизнингча, ҳозирнинг ўзидаёқ қишлоқ хўжалигининг техника асосий турлари билан таъминланиш даражаси ҳақиқий эҳтиёжлардан ошиб кетади, деган қоида ва шуни ҳисобга олиб асосий ишлаб чиқариш воситалари билан улгуржи савдо қилишга ва эркин нархга ўтишга таклифлар асоссиздир.

Ҳукумат ўтиш даврида деҳқончилик-саноат комплексини машиналар ва ускуналарнинг асосий турлари билан марказлаштирилган тартибда белгилаб қўйиладиган улгуржи нархларда кафолатли таъминлашни сақлаб қолишни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблайди. Қишлоқ хўжалигини ва, айниқса, қайта ишловчи тармоқларни техника билан жадал таъминлаш манфаатларини кўзлаб, шунингдек, хўжаликларнинг манфаатларини техникани ишлаб чиқарувчилар зўравонлигидан, техника нархи назоратсиз қимматлашишидан ҳимоя қилиш зарурлиги муносабати билан, албатта, шундай қилиш керак.

Учинчидан, таклиф этилаётганидек, қишлоқни ижтимоий ривожлантириш тўғрисидаги ғамхўрликни деҳқон хўжаликлари ташкил этилаётган минтақаларга турли имтиёзлар беришдангина иборат қилиб қўйиш мумкин эмас. Муаммо анча теранроқдир. Айни шу соҳада ҳар бир жумҳуриятда, ўлка, вилоят ва районда мутлақо янгича ёндашувлар ва ечимлар, мувофиқлаштирилган ҳаракатлар ва комплекс дастурлар зарур.

Аслини олганда бу аграр сиёсатнинг энг муҳим йўналишлари бўлиб, Иттифоқ ва жумҳурият ҳукуматларининг куч-ғайратлари ана шу сиёсатни амалга оширишга қаратилиши лозим.

Ўртоқ, халқ депутатлари!

Бизнинг ҳаракат дастуримиз очиқ-ойдин иқтисодиётга, Ватан бозорини жаҳон бозори билан бирлаштиришга мўлжалланган. Ундаги асосий жиҳат — мамлакатда рақобат қилувчи хўжалик воситасини яратишдан, корхоналарнинг ташқи иқтисодий мустақиллигини таъминлашдан иборат. Айни шу сабабли дастур Умумиттифоқ бозори, бож, валюта ва патент ҳудудлари бирлиги, хўжалик қонунлари негизларига асосланади. Сўмнинг янги мавқеини белгилаш, унинг алмаштириладиган бўлишига эришиш, ҳамкорликнинг янги шаклларини ўзлаштириш ҳам шу мақсадларга бўйсундирилган.

Ана шу ёндашувларнинг ҳаммаси СССР Олий Советига тақдим этилган ва сизлар муҳокама қилишни бошлаб юборган янги бож, инвестиция ва валюта қонунлари лойиҳаларида акс этган.

Иккала дастурнинг ташқи иқтисодий бўлимларида ўхшашлик кўп, улар бирлаштирилиши мумкин. Тўғри, корхоналарнинг ҳуқуқлари, шу жумладан, ўзлари ишлаб топган валютани тасарруф этиш ҳуқуқи чеклаб қўйилишига, амалий шерик сифатида Иттифоқнинг мақоми емирилиб кетишига, халқаро шартномаларимиз бутун системаси қадрсизланишига йўл қўймаслик учун ҳали кўп иш қилишимиз керак.

Ҳукумат дастурида чет эл сармояси асосан мулкчиликнинг турли шаклларидан иборат бўлган ишлаб чиқариш секторига сарфланадиган капитал маблағ сифатида жалб этилади. Буни хориждаги савдо-саноат доиралари тушуниб кутиб олмоқдалар. Биз асосан ҳозирги эҳтиёж мақсадларини кўзловчи Ғарбнинг кўп миллиард пул ёрдамига умид қила олмаймиз. Шундай йўл билан бозор муносабатига ўтишнинг ижтимоий нархларини ташқи дунё зиммасига юклаш ғоят шубҳалидир. Ана шу қарзларни кейин қандай тўлаш ҳам равшан эмас.

Ниҳоят сўнгги, аммо моҳияти жиҳатидан муҳим масала. Ҳукумат янги иқтисодий моделга ўтиш дастурини таклиф этар экан, шунга асосланадики, белгиланаётган ўзгартишларнинг, бош мақсади — мамлакатимиздаги барча фуқароларнинг муносиб моддий ва маънавий турмуши учун имконият ва шароит яратишдир.

Шу сабабли аҳолининг асосий ижтимоий ҳуқуқлари амалга оширилиши ва у бозорнинг салбий кўринишларидан ҳимоя қилиниши кафолатларини таъминлайдиган чора-тадбирларнинг комплекс системаси ҳукумат дастурининг ўзак қисмидир.

Ана шу чора-тадбирларнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини ҳукумат бозор воситаларини шакллантиришнинг бошқа масалаларига нисбатан илдамроқ ишлаб чиқмоқда.

Энг аввало, муқим ижтимоий ҳодиса сифатида ишсизликнинг вужудга келишига йўл қўймаслик зарур. Бозор иқтисодиётига босқичма-босқич ўтиш ана шунга ёрдам бериши керак. Бозор иқтисодиётига босқичма-босқич ўтиш эса унинг тузилмалари кескин равишда бузилишининг олдини олади. Аҳолининг меҳнат соҳасидаги энг муҳим ҳуқуқий ва иқтисодий кафолатларини мустаҳкамлаш учун аҳолининг иш билан бандлиги тўғрисида ССР Иттифоқи ва иттифоқдош жумҳуриятлар қонун асослари лойиҳаси ишлаб чиқилган ва СССР Олий Советига тақдим этилган.

Аҳолининг энг нозик гуруҳлари; пенсионерлар, болали оилалар, ногиронларнинг ижтимоий жиҳатдан кафолати ва уларни қўллаб-қувватлашнинг яхлит системасини яратишга катта аҳамият берилмоқда, уларга нисбатан зарур чора-тадбирлар қабул қилинган қонунларда ва ҳукумат қарорларида кўзда тутилган. Ногиронларга келганда эса, уларни ижтимоий ҳимоя қилиш тўғрисидаги СССР Қонуни лойиҳаси сизнинг кўриб чиқишингиз учун киритилган.

Иттифоқ даражасида тегишли тўловлар ва имтиёзларнинг фақат базавий миқдорларинигина белгилаб қўйиш аҳолининг бундай табақалари учун кафолатлар системасини барпо этишнинг принципиал жиҳатидир. Бу бир томондан одамларнинг ижтимоий ишончини оширади, иккинчи томондан эса, ана шу тўловларни кўпайтиришда жумҳуриятларнинг имкониятларини чеклаб қўймайди.

Ўз-ўзидан равшанки, пулнинг қадрсизланиш жараёнлари кучайган тақдирда ҳам аҳолининг харид қобилиятини ҳимоя қилишга катта аҳамият берилмоқда. Нарх-навони бир йўла ошириш натижасида кўриладиган зарарни фуқароларга тўла-тўкис тўлаш ва буни шу йилнинг декабридаёқ амалга ошириш лозимлигига биз қатъий ишонамиз.

Ҳукумат дастурини ишлаб чиқиш чоғида иттифоқдош жумҳуриятларнинг истеъмолнинг амалда таркиб топган даражасига мувофиқ ана шу товоннинг бутун пулини уларга топшириш тўғрисидаги таклифлари ҳисобга олинди. Бу маблағни аҳолининг турли табақалари ўртасида қандай тақсимлашни жумҳуриятларнинг ўзлари ҳал қиладилар.

Бунинг устига, нарх ошгани учун товон фақат кундалик даромадларга қўшимча белгилаш орқали эмас, шу билан бирга жамғарма банкларига қўйилган пулларни ва суғурта бадалларини қайта ҳисоб-китоб қилиш, шунингдек, қимматбаҳо қоғозларнинг унга ёзиб қўйилган қийматини ўзгартириш ҳисобига ҳам тўланади. Нарх-навонинг кундалик ўсиши билан боғлиқ кўриладиган зарарларни қоплаш учун аҳоли даромадларининг СССР тегишли қонунлари билан тартибга солиб туриладиган индексациясини жорий этиш, шунингдек, жамғармалар ва қимматли қоғозларга тўланадиган фойда миқдорини ўзгартириш кўзда тутилади..

Аҳолининг ҳаётий муҳим эҳтиёжларининг қондиришнинг ижтимоий жиҳатдан ишончли кафолатланишини таъминлаш мақсадида маориф, соғлиқни сақлаш, маданият ва санъат каби тармоқларнинг барқарор ишлаши учун шарт-шароит яратиш алоҳида аҳамиятга эга бўлади. Бозор муносабатларининг ривожланиши бу тармоқларнинг иқтисодий базасига путур етказмаслиги, уларда банд бўлган ходимлар сифатли меҳнат қила олишлари ва ижодий изланиш билан шуғуллана олишлари зарур.

Бу соҳа асосан тижорат қоидалари асосида ишлашига йўл қўйиш мумкин эмас. Бу айниқса, маданият ва санъат учун хавфлидир. Чунки фойда кетидан қувиш сўзсиз равишда маданият ва санъатнинг маънавий-эстетик даражаси пасайиб кетишига олиб боради.

Шу сабабли ана шу ноишлаб чиқариш соҳаларини барча бюджетлар маблағлари ҳисобидан тобора кўпроқ қўллаб-қувватлаш билан бир қаторда мулкчилик шакли турлича бўлган корхоналар ва ташкилотларнинг бадалларидан ҳамда аҳоли хайрияларидан ташкил топадиган махсус тармоқ жамғармаларини вужудга келтириш кўзда тутилмоқда.

Бозор муносабатларига ўтишнинг энг муҳим муаммоларига принципиал ёндашувлар ана шундан иборат бўлиб, уларнинг тўғрилигига ҳукумат ишонади ва бу ёндашувларни ҳимоя қилади.

Биз буларнинг ҳаммаси ҳисобга олинади ҳамда бозор муносабатларига ўтишнинг реал Умумиттифоқ дастурини ишлаб чиқишга имкон беради, деб умид қиламиз.

Ўртоқ халқ депутатлари!

Фақат халқнинг ишончи ва мададига таяниб, барча фаол ижтимоий-сиёсий кучларнинг аҳиллиги асосида тангликдан чиқиш мумкин. Лекин бунда зарур ваколатларга эга бўлган доимий ва таъсирчан идора қилувчи ҳокимият зарур. Шу муносабат билан мамлакат ҳукуматининг бошлиғи сифатида бутун масъулиятни зиммага олиб, СССР Олий Советига ва бутун халққа очиғини айтишим керак: йўл қўйиб бўлмайдиган вазият вужудга келди, айрим сиёсий арбоблар пировард мақсади ҳукумат истеъфо беришига эришишдан иборат бўлган ҳужумлар ва чалғитиш кампаниясини ташкил этдилар. Бу эса жамиятдаги беқарор вазиятни кучайтирмоқда. Ҳукуматни нима қилишни сизлар ҳал қиласизлар. Уни ёки алмаштириш керак ёки олдида турган вазифаларни ҳал этишда ҳукуматни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш керак.

Нутқимни тугаллар эканман, шуни яна бир бор таъкидлаб ўтмоқчиманки, ҳозирги пайтда иқтисодиётни барқарор қилишдан, мамлакатни тангликдан олиб чиқишдан манфаатдор бўлган барча соғлом кучларнинг жипслашиши ва бирлашиши ҳар қачонгидан ҳам зарур. Бу соҳада сиёсий нафсониятлар ва гуруҳларнинг манфаатларига йўл қўйиб бўлмайди.

Биз бозор муносабатларига ўтишнинг ягона Умумиттифоқ дастурини ишлаб чиқишни тезроқ туғаллашимиз ва халқнинг мадади билан уни амалга оширишга қатъий киришишимиз шарт.

Рус тили. Яқиндагина эди, иккинчи она тилимиз, деб ардоқлаётганимиз. Уни ўз она тилидан аъло кўраётганлар тўғрисида-ку, гапириш ортиқча. Ундайлар ҳозир ҳам бор. Аммо инсонда она ҳам, тил ҳам битта бўлади. Буни, афсуски, энди-энди англаяпмиз.

Биз ҳамон рус тилини севиб ўрганяпмиз ва жуда тўғри қиляпмиз. У бизга ҳали кўп асқотади. Дўстларимиз кимну, душманларимиз кимлигини англаб олишимиз учун ҳам кўп хизмат қилади, ҳали у бизга. Чунки, тил билган одамнинг қўли узун бўлади, йўли эса равон. Қанийди, ҳар биримиз иккита-учта тил билсак. Худди ривожланган мамлакатлар фуқаролари каби...

Шаҳрисабз ноҳиясидаги Акмал Икромов номли 71-мактабнинг рус тили ўқитувчиси Зулфия Умарова буни жуда яхши билади. Шу боис ҳам у ўз ўқувчиларига тил ўргатиш учун астойдил ҳаракат қилмоқда.

СУРАТДА: Зулфия Умарова.
Сураткаш Жўра БОБОРАҲМАТ.

Хорижадан хабарлар

Телетайп лентасидан

БМТ. (СИТА мухбири **Михаил Кочетков**). БМТ Бош котиби Хавьер Перес де Куэльяр АҚШ Президенти Ж. Буш билан СССР Президенти Михаил Горбачев ўртасидаги учрашув натижаларини синчиклаб кузатиб турди, бу натижалар қўшма баёнотда ва иккала Президентнинг журналистлар билан ўтказган суҳбатида акс эттирилди, деди БМТ Бош котибининг расмий вакили Франсуа Жулиани. Перес де Куэльяр БМТ қарорларини бажаришда «улар изҳор этган собитқадамлик»ни зўр қизиқиш билан қайд этди.

НЬЮ-ЙОРК. (СИТА мухбири **Сергей Бабич**). Қўшма Штатлар Президенти Ж. Бушнинг ўз лавозимидаги фаолияти Форс кўрфазидаги можаро бошланганидан буён америкаликлар томонидан кенг кўламда қўллаб-қувватланмоқда. Эй-Би-Си телекомпанияси билан «Вашингтон пост» рўзномаси жамоатчилик фикрини билиш мақсадида ўтказган савол-жавоб натижалари шундан далолат беради.

Савол-жавоб натижаларига қараганда, америкаликларнинг 78 фоизи Президент ўз вазифаларини яхши уддаламоқда, деб ҳисобламоқда. Бир ой муқаддам ҳам бу рақам анча юқори — 75 фоиз эди. Президентнинг ишидан ҳафсаласи пир бўлган кишилар сони ўтган ойга нисбатан 3 фоиз камайиб, 18 фоизга тенг бўлди.

БЕРЛИН. (СИТА мухбири **Игорь Осинский**). ГДЖдаги «Янги анжуман», «Бирлашган сўллар», фуқароларнинг бошқа ҳаракатлари тарафдорларидан бир гуруҳи ўзига хос норозилик ҳаракатини давом эттирмоқда. Ўтган душанба куни ўттизга яқин киши ГДЖнинг собиқ давлат хавфсизлиги вазирлиги марказий биносига кириб олиб, шу ерда атрофларини ўраб ўтириб олдилар. Улар орасида мамлакатнинг таниқли сиёсатчиларидан Бербель Боле, Райнер Шульт ва бошқалар бор. Улар маҳкама ходимлари тўплаган шахсий айғоқчилик маълумотларини беришни, маҳкама ходимларини жамоат хизматидан бўшатишни, давлат хавфсизлиги вазирлигининг қурбони бўлган барча кишиларни оқлашни талаб қилмоқдалар.

КОЛОМБО. (СИТА мухбири **Сергей Латишев**). Шри-Ланканинг асосан тамиллар истиқомат қиладиган шимоли-шарқий вилоятидаги вазиятни тинчлик ҳам йўқ, уруш ҳам бўлмаяпти, деб таърифлаш мумкин. Бу ерга етиб келган хабарларга қараганда, Баттикалоа шаҳри яқинида хавфсизлик кучларининг «Тамил илам» озодлик йўлбарслари» (ТОТИ) айирмачи гуруҳига мансуб тамил жангарилари билан кичик-кичик тўқнашувлари давомида бир нафар ҳарбий хизматчи ва икки нафар «йўлбарс» ҳалок бўлди. Тамил айирмачилари шоли ҳосилини ўриб олаётган бир неча мусулмон деҳқонни жароҳатлантирдилар. Баттикалоа чеккасида ҳарбий хизматчилар мина ва ўқ-дори ишлаб чиқарадиган яширин корхонани топиб олдилар. «Йўлбарслар» 16 мингта патрон ва салкам 350 килограмм портловчи моддадан маҳрум бўлдилар.

«Сан» рўзномасининг хабар қилишича, Шри-Ланка армияси Муллайтиву шаҳри яқинидаги чангалзорларни элак-элак қилиб, текширишга киришди. Хуфияларнинг маълумотларига кўра, бу ерда тотиларнинг 200 дан кўпроқ ярадор жангарилари яшириниб ётибди.

ЛОНДОН. (СИТА мухбири **Дмитрий Воскобойников**). «Совет шахтёрларининг пули тўғрисидаги иш» маҳаллий сиёсий турмушни ҳали ҳам жунбушга келтириб турибди. Энди у янгича тус олди. Беш йил муқаддам бу маблағ иш ташлаган британиялик working кончилар жамғармасига топширилган бўлиши керак эди. Аммо у белгиланган жойга етиб бормади. Мана энди Буюк Британия кончилари миллий касаба уюшмасининг раиси Артур Скаргиль бошчилигидаги уюшма вакиллари Парижга, Халқаро шахтёрлар ташкилотининг қароргоҳига бориб келгач, шундай хабарни тарқатишди: кончиларнинг миллий касаба уюшмасига нечундир Халқаро шахтёрлар ташкилоти ҳисоб варақасида қолиб кетган совет пулларидан камида 700 минг фунт стерлинг миқдорида «дотация» ажратилади ва англашилмовчилик кечикиб бўлса ҳам бир амаллаб бартараф этилади.

ҲУЖЖАТ ҚАБУЛ ҚИЛИНДИ

ХАНОЙ. (СИТА мухбири **Дмитрий Марфинский**). Вьетнам Камбоджа халқининг мустақиллиги, суверенитети ва ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқини ҳурмат қилиш қоидаларига асосланиб, Камбоджа томонларининг Жакартада бўлиб ўтган учрашуви қатнашчилари қабул этган қарорни табриклайди. Бу қарорда БМТ Хавфсизлик Кенгаши беш доимий аъзосининг Камбоджадаги можарони сиёсий воситалар билан ҳал этиш юзасидан тайёрлаган дастурий ҳужжатни умуман қабул этиш изҳор қилинган. ВСР Ташқи ишлар вазирлигининг вакили бу ерда мана шу гапни айтди. Шунингдек у учрашув қатнашчиларининг Камбоджа олий миллий кенгашини тузиш тўғрисидаги битимини ҳам қўллаб-қувватлади.

Финляндиянинг янги Мудофаа вазири этиб Элизабит Рен тайинланди. Аёл кишининг мана шундай лавозимда бўлиши оддий ҳолат эмаслиги ҳаммага аён...

Суратда: янги вазир армия бўлинмаларидан бирига ташриф буюрган пайт. Э. Рен 1935 йилда таваллуд топган. У тўрт фарзанднинг онаси. Ўз вақтида Хельсинкидаги тижорат олий ўқув юртини тамомлаган.

ЛЕХТИКУВ—СИТА сурати.

ХУШХАБАРЛАР

МУХТОР жумҳурият ҳукуматининг қарорига биноан «Қаракалпакгражданпроект» лойиҳа институти ташкил қилинаяпти. У «УзНИИПградостроительства»нинг филиали негизида барпо этилмоқда. Бу институтни ташкил қилиш Қорақалпоғистонда қурилиш, меъморчилик ва шаҳарсозлик соҳасида ягона техник сиёсатни муваффақият билан олиб боришга ёрдам беради. Келаси йил учун лойиҳа-тадқиқот ишларининг асосий план кўрсаткичлари тасдиқланди. Дастлабки пайтларда Нукус шаҳар ижроия қўмитасининг биноларини ижарага олиб туришга қарор қилинди, келаси йили эса ўзлари учун бино, шунингдек ходимлар ва таклиф қилинган мутахассислар учун уй қуриш мўлжалланган.

* * *

«ВАКЦИНА» илмий-ишлаб чиқариш бирлашмасида ишлаб чиқилган ва жорий этилган махсус препаратлар аллергиянинг қўзғалишига нималар сабаб бўлишини аниқлашда ёрдам беради. Масалан, бу моддаларнинг пахтадан тайёрланганлари пахта толаси ёки унинг гуллари таъсирига ҳаддан зиёд сезгир кишиларни аниқлаш имконини беради. Демак, шифокорлар бундай одамларга пахтазорларда ишлашни тавсия этишмайди. Бирлашмада одамлар организмининг ипак қурти пилласига, тамакига, дуккакли ва бошқа экинларга реакциясини аниқлаш учун мўлжалланган препаратлар тайёрланди.

(ЎзТАГ).

РАНГ-БАРАНГ ОЛАМ

КУЛГИ ОҒРИҚНИ ҚОЛДИРАДИ

● «МАБОДО, сизнинг бирор жойингиз оғриётган бўлса, кулинг, ҳазиллашинг, ўзингизни енгил ҳис этасиз». Швециялик врач Ларс Люнгдахль худди шундай фикрга келди. Унинг касалхонасида ўтказган тадқиқотларидан сўнг маълум бўлдики, кулги — киши организмининг бирор еридаги оғриқни бир мунча енгиллаштирар экан.

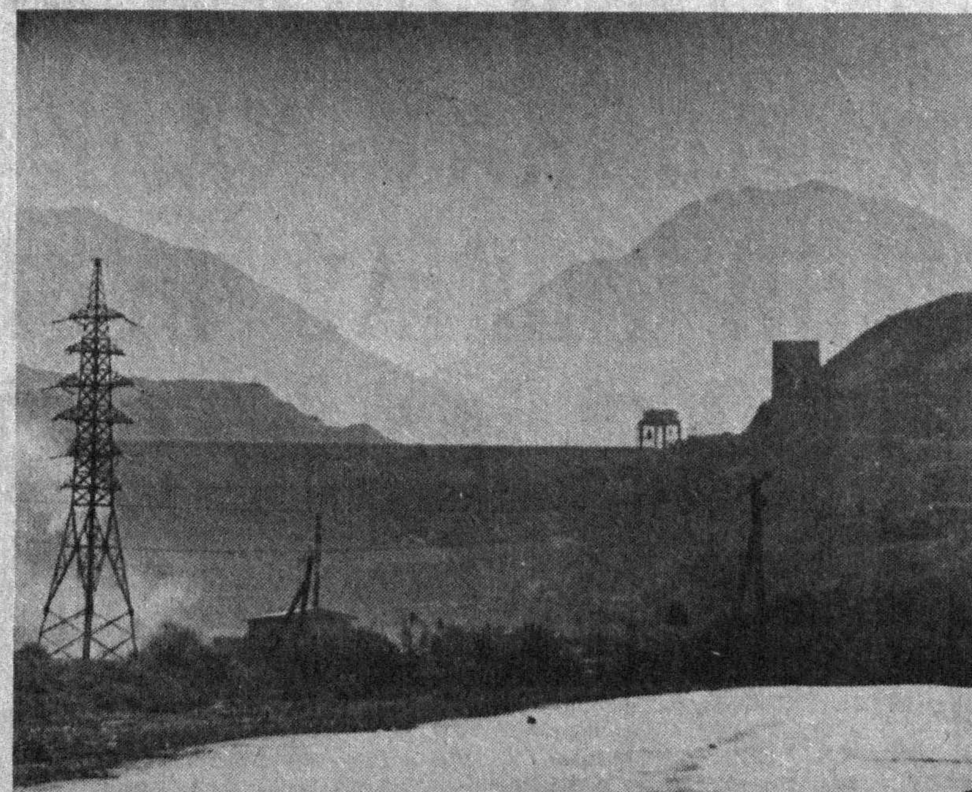
ҚОИДАНИ БУЗДИНГМИ, ЖАЗОСИНИ ОЛ!

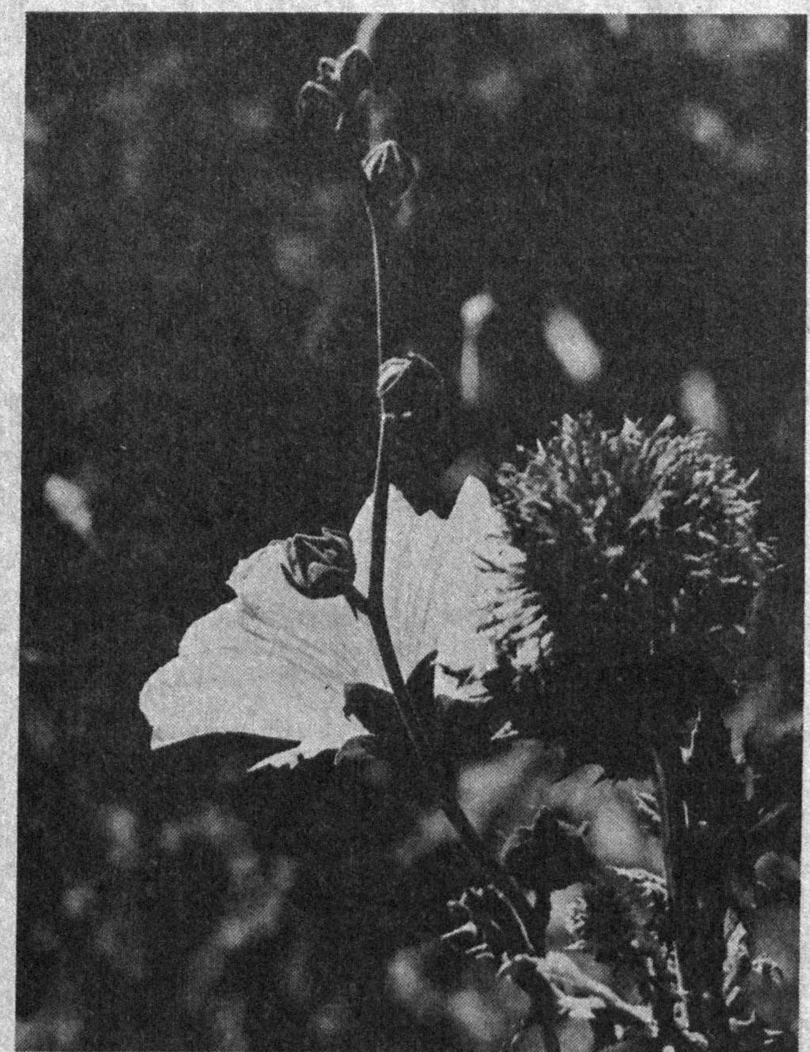
● ЯҚИНДАН БОШЛАБ, Японияда вақтинча ҳайдовчилик ҳуқуқини берувчи ҳужжат жорий этилди. Бундан буён ёш автоҳаваскор фақатгина бир йилга ҳайдаш ҳуқуқини берувчи ҳужжат олади. Агарда у шу давр мобайнида кўча ҳаракати қоидасини бузганлигини кўрсатувчи, мамлакатда жорий этилган янги қоида бўйича 3 балл тўпласа, бир-неча марта маъруза тинглаб, синовдан ўтишга мажбур бўлади. Мабодо, ҳайдовчи қоидани 3 баллдан юқори бузса, ҳайдовчилик ҳуқуқидан маҳрум бўлиб, янги ҳужжат олиш учун бошқатдан имтиҳон топширади. Мисол учун, ҳайдовчи автомобилни ифлос ҳолда ҳайдаганлиги учун — 1 баллга, тезликни соатига 20 километрга оширса, — 2 баллга жазоланади. Юқоридаги қоидаларни бузган киши бир-неча маъруза тинглаб, синовдан ўтади. Агарда, машина тезлиги соатига 30 километр оширилса, 3 балл, таъқиқланган жойда тўхтаса 4 баллга жазоланиб, ҳайдаш ҳуқуқини берувчи ҳужжат олиб қўйилади.

ҒИШТ ТЕРУВЧИНИНГ РЕКОРДИ

● ИСПАНИЯНИНГ Бриевьск шаҳри фуқароси, касби ғишт терувчи, 29 ёшли Луис Диас номли киши ишлаб чиқаришда ўзига хос рекорд ўрнатди. Луис 45 минут 37 секундда 1050 дона ғиштдан девор ўрнатди, унга икки тонна қум ва ярим тонна цемент ишлатилди. Гиннеснинг Рекордлар китобига ёзилган аввалги рекорд (747 ғишт) инглиз Тони Грегорига мансубдир.

Куз келди. Кечаги яшилранг барглар сарғайишга мойил. Тоғлар, боғларда хазонрезги. Уларга термулиб юрак эзилади. Инсон умриям шу-да!

Суратларга боқинг. Ҳалиги ғамгинлик ўрнида умид учқунлайди. Руҳингиз енгил тортади. Кўнгилда илиқлик. Гуллаётган хайнгуллар, боқий умр тоғлардан енгил нафас олади, киши.

Эй, инсон, сенинг ҳам гул чоғинг бўлган. Ёки бўлади!

Суратлар муаллифи Содиқ МАҲКАМОВ.

ҲАМ МАЗАЛИ, ҲАМ ФОЙДАЛИ

Консерва саноати Бутуниттифоқ илмий ишлаб чиқариш бирлашмасининг Самарқанд тажриба заводи шотут меваларидан мураббо тайёрлай бошлади.

У ташқи кўриниши ва қуюқ-суюқлиги жиҳатидан қулупнай мураббосини эслатади. Лекин унинг шифобахш хусусиятлари қулупнайникига қараганда анча кўп. Ибн Сино замонларидан бери бу мазали ва шифобахш мураббо қон босимини пасайтиришда ва асабларни даволашда истеъмол қилинади. Айни вақтда у чанқоқни қондиради ва уни истеъмол қилган кишининг чеҳрасига қон югуради.

Шотут мураббосининг дастлабки 15 минг дона шартли банкаси тайёрлаб қўйилди. Улар тез орада фақат Самарқандда эмас, мамлакатимизнинг бошқа минтақаларида ҳам сотила бошланади.

ТВ

14 СЕНТЯБРЬ — ЖУМА

● ЎзТВ I

11.25 Кўрсатувлар тартиби. 11.30 Зоология. 12.30 Рус адабиёти. 13.00 Такрорий фильмлар экрани. «Сиз ҳам осмонни кўрасиз». Бадиий фильм. 14.10 «Оҳангларда қалб ҳарорати». Телефильм.

* * *

18.00 Кўрсатувлар тартиби. 18.05 Янгиликлар. 18.10 «Дала неъматлари — эл дастурхонига». 18.45 «Осиё овози» халқаро конкурси ғолиблари. 19.30 «Ахборот» (рус тилида). 19.50 «Тилга эътибор...» 20.30 Москва. «Вақт». 21.00 «Созимда севги васфи». Мусиқий кўрсатув. 21.30 «Хирмонингизга барака». 21.50 Тижорат хабарлари. 22.00 «Ахборот». 22.20 Экранда — кинокомедия. «Ҳаёт учун хавфли». Бадиий фильм («Мосфильм»). 23.50 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

● ЎзТВ II

18.00 Кўрсатувлар тартиби. 18.05 «Эркин дарс кунлари». Телефильм. 18.25 «Мактабдаги ўзгаришлар» (рус тилида). 19.00 Тошкент хабарлари. 19.10 «Касбим — фахрим». 19.55 «Сарҳадсиз дўстлик» (рус тилида).

ДУШАНБЕ КЎРСАТАДИ:

20.30 Москва. «Вақт». 21.00 Тожикистон ССРда хизмат кўрсатган артистлар Каромат Ҳожиева ва Даврон Алиматов куйлайди. 21.40 «Панди ниегон». 22.00 «Ахбор». 22.15 «Дилафрўз». Хотин-қизлар учун программа. 22.55 «Машъум хато». Бадиий фильм.

● МТ I

6.00 «120 минут». 8.05 «Зай ва Чик». Мультфильм. 8.15 «Куни хотирадан кўтарилган эсдалик». Телевизион бадиий фильм. 9.50 «Иқтисодий бумеранг». 10.35 И. Л. Андрониковнинг оғзаки ҳикоялари. 11.25 Концерт. 12.00 «Вақт».

* * *

15.00 «Мовий водийдаги гулхан ёнида». Телевизион ҳужжатли фильм. 15.20 «Ёмғир куйи». Эстрада концерти. 16.00 «Олтин соч». Мультфильм. 16.15 «Баджаҳл Ёжиков». Телевизион ҳужжатли фильм премьераси 16.45 Компьютер билан мулоқот. 17.30 «Томошабинлар меҳри соврини» кинофестивали. 18.00 «Вақт». 18.30 «Ҳайвонот боғида таъмирлаш». Мультфильм. 18.40 Долзарб интервью. 18.55 «Комиссар Амброзионинг кунлари». Телевизион бадиий фильм премьераси. 20.30 «Вақт». 21.00 Ички ишлар вазирлигининг маълумотларига кўра. 21.10 Коллаж. 21.15 «Бу бўлган... бўлганди...». 21.35 «Буюк Петр». Телевизион ҳужжатли фильм премьераси («Леннаучфильм»). 23.35 «Нигоҳ». 23.40 «Учрашувни Татьяна Шмига белгилади». Телевизион мусиқий фильм. 00.15 «ТСН».

● МТ II

8.00 Эрталабки бадан тарбия машқлари.

Ўқув программаси

8.15 «Киносаёҳатчилар альманахи». 8.35, 9.35 Тарих. 5-синф. Муз устида жанг. 9.05 Инглиз тили. 1-йил шуғулланаётганлар учун. 10.05 Инглиз тили 2-йил шуғулланаётганлар учун. 10.35, 11.35 Адабиёт. 6-синф. Садко ҳақида қисса. 11.05 «ТелеЭКО» жаридаси.

12.05 «Гармония». Телевизион бадиий фильм. 13.00 «Сизни ҳам ўзимни ҳам қувонтириб». Фильм-концерт. 14.20 Такрорий телефильмлар сеанси. «Карино». 4-серия.

* * *

16.30 РСФСР телефильмлар телестудиялари. «Хайр тоғлар» (Владивосток). 17.00 «Йил фасллари». Мультфильм. 17.10 П. Коган раҳбарлигидаги Москва Давлат симфоник оркестрининг концерти. 18.00 «Вақт». (сурдо таржимаси билан). 18.30 Спорт ҳамма учун. 18.45 «Парнас сари бир босқич». халқаро телевизион фестивали. Давлат Марказий концерт залидан кўрсатилади. 20.45 Тунингиз хайрли бўлсин, кичкинтойлар! «Бизникида меҳмонда». 21.00 Футбол. СССР чемпионати. МАСК — «Днепр». 22.50 РСФСР Олий Совети сессиясининг кундалиги. 23.50 **СССР Олий Совети сессиясининг кундалиги.**

Меросимизни ўрганамиз

АЛЛОМАНИ УЛУҒЛАБ

Ҳижрий сана ҳисобида учинчи асрдан (милодийдан IX аср) бошлаб Шарқда дунёвий илмлар билан бир қаторда диний илмлар мажмуаси ҳам ривожланди. Бу фан ривожига кўплаб Ўрта осиёлик олимлар муносиб ҳисса қўшганлар. Исмоил ал Бухорий (194-256 йиллар ҳижрий санада), Абдураҳмон ад-Доримий ас Самарқандий (181-255), Абу Исо Муҳаммад ат-Термизий (210-279), Аҳмад ибн Али ан-Насоий (215-303) каби машҳур муҳаддислар бутун ислом дунёсида тан олинган алломалардан ҳисобланади. Таваллудининг 1200 йиллиги кенг нишонланаётган Абу Исо Муҳаммад ат-Термизий мазкур алломалар сирасида ҳам алоҳида ўрин эгаллайди.

Унинг тўлиқ исми Муҳаммад ибн Исо ибн Савра ибн Мусо ибн ад-Даҳҳоқ Абу Исо ас-Сулламий ал-Буғий ат-Термизий бўлиб, у 210 ҳижрий (милодийдан 925) санада (баъзи манбаларда 209 санада деб ҳам келтирилади) Термиз шаҳрида таваллуд топган. Улар оиласи фақирона ҳаёт кечирган бўлиб, Абу Исонинг ёшлик йиллари мана шу Термиз шаҳрида ўтган ва дастлабки маълумотни ҳам шу шаҳарда олган. Ат-Термизий ёшлигидан ўта заковатли, зеҳнли бўлиб турли илмларни, айниқса, ҳадис илмини зўр қизиқиш билан эгаллаган. Манбаларда келтирилишича, болалик йилларидан ўтгач, ат-Термизий турли устозлардан таълим олган. У узоқ йиллар Ироқ, Исфаҳон, Хуросон, Макка ва Мадинада яшаган. Шу боисдан ҳам ат-Термизийга таълим берган устозлар орасида термизлик, хуросонлик, нишопурлик, марвлик, ҳижозлик олимларни учратиш мумкин. Илм талабида хорижий юртларга қилган ўз сафарини ат-Термизий 945 йилдан кейин, яъни йигирма ёшларида бошлаган деб фараз қилиш мумкин. Ат-Термизийнинг зеҳни ўткирлиги, ёдлаш қобилиятининг кучлилиги хусусида тарихий манбаларда кўплаб мисоллар, ривоятлар келтирилган. Жумладан, араб тарихчиси Шамсиддин аз-Заҳабийнинг (1274—1347) «Тазкират ул-хуффоз» («Ҳофизлар ҳақида тазкира») номли асарида қуйидаги ҳикоя келтирилади: Абу Исо Муҳаммад ат-Термизий Маккага ҳажга бораётганда йўлда кўп машҳур муҳаддислар билан учрашиб, мулоқотда бўлган. Шу олимлардан биридан ҳадисдан сабоқ беришини илтимос қилган. У олим: — бўлмаса қоғоз-қалам ол, — деган. Аксига олиб шу пайт ат-Термизий қалам тола олмаган ва олим рўпарасига ўтириб ҳадисларни эшитиб гўё ёзадиган кишидек қоғоз устида қўлини ҳаракат қилдираверган. Олим эса турли-турли ҳадислар келтираверib олтмишга яқинини ҳикоя қилган. Шу орада олим қоғозга қараб унда ҳеч қандай ёзув бўлмай — уни тоза ҳолда кўрган ва ат-Термизийнинг бу ишидан жаҳли чиқиб: — Нима, сен менинг вақтимни бекорга йўқотмоқчимисан, деб ўшқирган. Ат-Термизий бўлса бамайлихотир: Сиз айтган ҳадисларингизни ёддан айтиб берайми дегану, олимдан эшитган ҳадисларнинг ҳаммасини бирин-кетин айнан айтиб берган.

Бу хусусда яна бир ҳикоя ат-Термизийнинг сўзига асосланиб келтирилади: Маккага кетаётганимда — у пайтда бир шайх тўплаган ҳадислардан икки қисмини ёзиб олган эдим — тасодифан ўша шайх билан шахсан учрашишга тўғри келди. У ҳақда сўраб-суриштирганимда уни фалончи (шайх) деб тушунтирдилар. Кейин мен унинг ҳузурига йўл олдим. Турли ровийлар воситасида унинг ҳадисларидан ўзим аввал ёзиб олган икки қисм ёнимда деб ўйлаган эдим — аслида менинг ёнимдаги ҳадислар уларга ўхшаш-у, лекин бошқа ҳадислар экан. Мен унинг ёнига бориб ундан ҳадисларни айнан унинг ўз оғзидан эшитишни илтимос қилдим. У бунга рози бўлиб, ёддан ҳадисларни ўқий бошлади. Кейин менга қараб қўлимдаги оқ қоғозни тоза, ёзилмаган ҳолда кўргач: — бу ишинг учун мендан уялмайсанми, — деди. Мен мавзурот ҳолда бор ҳақиқатни айтиб: Сиз айтган ҳадисларнинг ҳаммасини ёддан биламан, — дедим ва уларни бирин-кетин ўқиб бердим. Лекин ҳали у ҳам ишонмади. Шайх эса сўзларимга ишонқирамасдан: Нима, менинг ҳузуримга келишдан олдин уларни махсус ёдлаган эдингми, — деди. — Йўқ, — деб жавоб қилиб унга: агар сўзларимга ишонмасангиз бошқа ҳадисларидан айтинг, — дедим. Шунда у ўзининг ғаройиб ҳадисларидан қирқтасини ҳикоя қилди. Мен унга уларни ҳам бошдан охир бирма-бир айтиб бердим. Шунда у: — Сендек одамни ҳеч қачон кўрмаган эдим, — деди.

Узоқ йиллар давом этган сафарлари чоғида ат-Термизий кўпгина машҳур олимлар билан мулоқотда, илмий мунозараларда бўлди. Пайғамбар алайҳиссалом ҳадисларини астойдил ўрганиб уларни тўплади ва илмий тарзда тартибга солишдек шарафли иш билан машғул бўлди. Ат-Термизийнинг етук олим бўлиб етишишида устозларининг ҳиссаси беҳиҳоя каттадир. Лекин шу билан бир қаторда ат-Термизий ижодининг камолотида, шубҳасиз, ҳадис илмида Амир ул-мўминийн деб бир овоздан тан олинган Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий катта роль ўйнаган. Манбаларда ёзилишича, IX асрда яшаб ижод қилган бу иккала буюк олимнинг учрашуви 865—870 йиллар орасида Нишопур шаҳрида юз берган. Чунончи шу йиллари ал-Бухорий ҳам Шарқ мамлакатларига қилган сафаридан қайтиб Нишопурда муқим яшаб ҳадис илмидан дарс берган. Шу пайтда 40—45 ёшлар чамасида бўлган ат-Термизийнинг ҳам Ироқ ва Ҳижозда бўлиб қайтган ва етук олим сифатида танилганини эътиборга олсак, бу икки буюк муҳаддиснинг Нишопурдаги учрашуви ва улар ўртасида бўлиб ўтган илмий мунозаралар ғоятда самарали ва ўзаро фойдали бўлганлигини тасаввур қилиш қийин эмас. Ат-Термизий ал-Бухорийдан нафақат ҳадис илмидан, балки фиқҳ ва бошқа қатор илмлардан ҳам таълим олади.

Хуллас, бу икки буюк олимнинг бир-бирларига ҳурмату-эътиборлари беҳисоб чексиз, илм-фанда самимий ҳамкорлик қилганликлари ибратли бир ҳолдир. Ўз навбатида ал-Бухорий ҳам ат-Термизийнинг билими ва ақл-заковатини юқори баҳолаб, уни ўз устозлари ва фойдали кишилари қаторига қўшади. Ат-Термизий келтирган ҳадисларни тинглаб улардан пайғамбар алайҳиссаломнинг Алига айтган бир ҳадисини ат-Термизий сўзи билан келтирган ва унга: «Мен сендан кўрган фойда сен мендан кўрган фойдадан кўпроқ», — деб унинг илмига нисбатан юқори баҳо беради. Ўз навбатида ат-Термизий ҳам ал-Бухорийга нафақат илму-амалда, балки унинг мақтовга лойиқ хулқи-атвори — гўзал фазилат ва хислатлари жиҳатидан ҳам ўз устозига муносиб шогирд сифатида намоён бўлади. Бу хусусда юқорида зикр қилинган Шамсуддин аз-Заҳабийнинг «Тазкират ул-хуффоз» асаридаги Ҳофиз Умар ибн Алакнинг «ал-Бухорий вафот этдию Хуросонда илму-ҳифзда, художўйлигу тақвода Абу Исо ат-Термизийдан бўлак кишини қолдирмади. У ўз устозининг вафоти туфайли кўп йиғлагани сабабидан кўр бўлиб қолиб, узоқ йиллар кўзи ожиз ҳолда яшади» деган сўзларни келтириш кифоядир.

Ўз даврининг йирик олими ҳисобланган ат-Термизий кўпгина етук шогирдларга ҳам устозлик қилди. Шарқнинг турли шаҳарларидан бўлган шоғирдлари орасида Абу Ҳамид Аҳмад ибн Абдулла ибн Довуд ал Марвазий, Аҳмад ибн Юсуф ан-Насафи, Абу-л-Ҳорис Асад ан-Насафий, Абу-л-Ҳасан Али ибн Умар ибн Ҳайсам ас-Самарқандий, ал-Ҳайсам ибн Кулайб аш-Шоший ва бошқа қатор олимларни кўрсатиш мумкин.

Ат-Термизий яратган асарларнинг умумий сони ... ёрқин далиллар. Манбаларда келтирилишича, ат-Термизий илм-фаннинг қатор соҳаларига оид ўндан ортиқ асарлар ёзиб қолдирган. Афсуски, улардан кўплари бизгача етиб келмаган. Ат-Термизий қаламига мансуб асарларнинг энг машҳури, шубҳасиз, «ал-Жомеъ»дир. Пайғамбар алайҳиссаломнинг ҳадиси шарифларини ўзига жамлаган бу йирик асар «ал-Жомеъ ус-саҳиҳ», «ал-Жомеъ ул-Кабир», «Сунан ат-Термизий» номлари билан ҳам аталиб Қуръони Каримдан сўнг бутун ислом оламида тан олинган олтита ҳадислар тўпламининг биридир. Ат-Термизийнинг ўзи ҳам ушбу асарининг аҳамияти ҳақида гапириб: «Ал-Жомеъни тугатиб Ҳижоз, Ироқ ва Хуросон олимларига кўрсатганимда, улар уни бир овоздан маъқул топдилар. Ростдан ҳам кимнинг хонадонида бу китоб бўлса, гўёки бу уйда пайғамбар алайҳиссаломнинг ўзлари сўзлаётган мисоли» — деб ёзган.

«Аш Шамоил ан-набавийа» («Пайғамбарнинг алоҳида фазилатлари») номли бошқа бир асари «ал-Ҳасоил ал-мустафавийа», «Аш-Шамоил фи шамоил Расулоллоҳ саллоллоҳу алайҳи вассаллам» номлари билан ҳам машҳурдир. Бу асар пайғамбар Муҳаммад алайҳиссаломнинг сийрат ва сувратлари ҳамда алоҳида фазилатларига доир 408 ҳадиси шарифни ўзига мужассам қилган қимматли манбадир. Бу асарнинг бир қўлёзмаси Тошкентда Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари Диний бошқармасининг кутубхонасида сақланмоқда. Булардан ташқари ат-Термизийнинг илм-фаннинг турли соҳаларига бағишланган «ал-Илал» асари ҳам эътиборга лойиқ. Бу асар «ал Илал ал-муфрад», «ал-Илал — ал-Кабайр», «ал-Илал фи-л-ҳадийс» номлари билан ҳам аталади. Устоднинг «Рисола фи-л-хилоф ва-л-жадал», «Китоб ат-тарих», «Китоб уз-Зуҳд», «Асма ус-саҳоба», «ал-Асма ва-л-Куна», «Китаб фи-л-осар ил-мавқуфа» каби асарлари ҳам маълумдир.

Давр тақозоси билан араб тилида ёзилган ушбу асарлардан бир қисмигина бизгача етиб келган бўлиб, бошқалари эса ҳар хил сабабларга кўра йўқ бўлиб кетган. Бизгача фақат «ал Жомеъ», «аш-Шамоил ан-Набавийа», «ал Илал» каби асарларигина етиб келган. Унинг асарларида учрайдиган ҳадис илмига оид янги истилоҳлар, ўша даврда яшаган олимлар, муҳаддислар ва бошқа уламолар ҳақидаги талайгина маълумотлар ат-Термизий асарларига муҳим манба сифатида қарашни тақозо қилади. Муаллиф ўз асарларида келтирган ҳадисларни турли гуруҳларга бўлиб улар масдарларини ишончли бўлишига алоҳида эътибор берган.

Ат-Термизийнинг вафот этган жойи хусусида ҳам тарихчилар ҳар хил маълумотлар берадилар. Кўпчилик олимлар уни Термиз шаҳрида вафот этган деб ёзади. Ўрта осиёлик машҳур тарихчи Абу Саад Абдулкарим ас-Самъоний (1113-1167) ҳамда унга таянган араб тарихчиси Ибн ал-Асир (1160-1234) ҳам ат-Термизийнинг Термиздан олти фарсах (фарсах — 6-8 километрга тенг) Буғ қишлоғида (ҳозирги Шеробод ноҳияси) вафот этганлиги ва шу сабабдан ҳам у ал-Буғий тахаллуси билан ҳам машҳур бўлганлиги ҳақида ёзади.

Бундан минг йиллар муқаддам яшаган буюк аллома юбилейининг ўтказилиши у қолдирган маданий меросни ҳар томонлама ўрганишда янги саҳифалар очишига ҳеч шубҳа йўқдир.

Убайдулла УВАТОВ,
В. И. Ленин номли ТошДД Шарқ куллиёти доценти, филология фанлари номзоди.

«Ситора» кўкка талпинади...

Самарқанд вилоят ижроия қўмитаси ҳузурида ишлаётган «Ситора» давлат консорциуми ходимлари афтидан тез орада Ирландияга бориб келишларига тўғри келса керак. Сафардан мақсад эркин иқтисодий зонада жойлашган машҳур «Шаннон» халқаро тайёрагоҳининг иши билан танишишдан иборатдир.

«Ситора» консорциуми қадимий шаҳарда янги тайёрагоҳ қуриш ва ундан фойдаланиш учун ташкил қилинган. Бу тайёрагоҳга тез орада «халқаро» тайёрагоҳ мақоми берилади. Самарқанд бирлашган авиаотряди, «Инпо» ёшлар илмий-техник ижодиёти маркази, «Самарқандгеология» ишлаб чиқариш бирлашмаси, Ўзбекистон ва Рига тижорат инновация банклари, Испания, Япониядаги чет эл фирмалари «Ситора»нинг акционерлари бўлишди. Ўзбекистон ССР Вазирлар Кенгаши билан СССР Фуқаро авиацияси вазирлиги пайчилар бўлиш ниятидадирлар.

— Шаҳримиз — тан олинган саёҳат маркази, кўп асрлик шонли тарихга эга бўлган шаҳар, — дейди Самарқанд бирлашган авиаотрядининг командири, СССР халқ депутати И. Сайдаҳмедов. — Лекин тайёрагоҳимиз қуввати, унинг техник имкониятлари етакчи хорижий авиакомпанияларнинг тайёраларини қабул қилиш имконини бермайди. Шунинг учун ҳам «Ситора» консорциумининг асосий вазифаси мумкин қадар қисқа муддат ичида халқаро классдаги тайёрагоҳ қуришдан иборатдир. Шунинг учун биз бу ишга хорижий фирмаларни ҳам жалб этаяпмиз.

(ЎзТАГ мухбири).

Хоразм вилояти Дўстлик шаҳри поликлиникаси врачи Нонла Тинчерова икки томонлама қобилиятга эга: замонавий табобат илми ҳамда экстрасенслик.

Суратда: Н. Тинчерова беморларни даволаши акс эттирилган.

Саъдулла БОБОЕВ сурати,

Муҳаррир ўринбосари Фарруҳ РАҲИМОВ.

«Ёш ленинчи»

«Молодой ленинец» орган ЦК ЛКСМ Узбекистана
Издаётся на узбекском языке.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700083, ТОШКЕНТ ЛЕНИНГРАД КЎЧАСИ, 32-УЙ.

ТЕЛЕФОНЛАР:
ҚАБУЛХОНА — 32-56-58
ХАТЛАР БЎЛИМИ — 32-54-65.
ИНДЕКС: 64607.
513500 НУСХАДА ЧОП ЭТИЛАДИ.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Д. — 23573.